އަންދަލުސްއާއި ސިސިލީ ނަމޫނާއަކަށް

ޔުރަޕުގެ ހަޟާރަތުގައި
މުސްލިމުންގެ އަސަރު

އިބްރާހީމް ރަޝީދު މޫސާ

2018

އަންދަލުސްއާއި ސިސިލީ ކަރުނާއަކަށް

ހުވަނދުގެ ބަސާތަނުގައި
މުސްލިމުންގެ އަސަރު

އިބްރާހީމް ރަޝީދު މޫސާ

2018

بسم الله الرحمن الرحيم

މިނިސްޓްރީ އޮފް އިސްލާމިކް އެފެއާޒް
މާލެ، ދިވެހިރާއްޖެ

ޒަކާތް ޤަބޫލުކުރުމުގެ ސެޓް

ޒަކާތުގެ ނަން: ހުރިހާމުދަލުގެ ބަހާގަތުމުގައި މުސްލިމުންގެ އަދަދު.
ޒަކާތުގެ ވަނަ ނަމްބަރު ބައި:
ޒަކާތް އަދާކުރި ފަރާތް: އިބްރާހިމް ރަޝީދު މޫސާ
ޒަކާތް އަދާކުރި ބަނދަރު: ދިވެހި
ޒަކާތް ލިބުނުގައި އަދި އަހަރު: 2017
ވަރަށް ސަކުހުރެވިގެން އެކަށާވެގެން ނަގާއި އެޖެހެން:

މަތީގައި ބަޔާންކޮށްފައިވާ ޒަކާތް ޤަބޫލުކުރީމެވެ.
04 ޖުމާދަލް އޫލާ 1439
21 ޖަނަވަރީ 2018

ރެފް ނަންބަރު: (OTHR)142-C1/142/2018/6

ޢަބްދުﷲ ...
ޑެޕިއުޓީ މިނިސްޓަރ

ނޯޓް: ...

بسم الله الرّحمن الرّحيم

އިސްބަސް

الحَمْدُ للهِ رَبِّ العَالَمِيْنَ الذِى أَنشَأَنا مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَنا فِيهَا وَأُصَلِّ وَأُسَلِّمُ عَلَى أَشْرَفِ الأَنْبِيَاءِ وَالمُرْسَلِيْن وَ عَلَى آلِه وَأَصْحَابِه أَجْمَعِيْنَ

ދުނިޔޭގައި މިއަދު މިއޮތް ޙަޟާރަތަށް މިހިސާބަށް އާދެވިފައިވަނީ އެތައް ބައެއްގެ މަސައްކަތުންކަން ކަށަވަރެވެ. އެއީ އެއްވެސް ޤައުމެއްގައި ހަމައެކަނި ޤޫމަށްގެ އުފެއްދެއް ނޫނެވެ. މިކަމުގައި އެހެން އެތައް ޤައުމުތަކެއްގެ ހިއްސާވާކަން ކަށަވަރެވެ.

“ދުނިޔެ ގާއިމުވެފައިވަނީ ހަތަރު ތަނބެއްގެ މަތީގައެވެ. ދަންނަ ބޭކަލުންގެ ޢިލްމާއި، ބޮޑުންގެ އިންސާފާއި، ހެޔޮލަފާ މީހުންގެ ދުޢާއާއި، ހިތްވަރުގަދަ މީހުންގެ ޝަޖާޢަތާއި ކެތްތެރިކަމުގެ މަތީގައެވެ.” މިދެންނެވި ޢިބާރާތަކީ މުސްލިމުން އަންދަލުސްގައި ވެރިކަން ކުރިއިރު އެމާނގެ ޔުނިވަރސިޓީތަކުގެ ޕްރޮފެސަރުގެ މަތީގައި ކިޔެވިފައިވާ ޢިބާރާތެކެވެ. މި ޢިބާރާތުގައިވާ ހަތަރު ކަންތައްތަކުގެ ތެރޭގައި އެންމެ ފުރަތަމައަށް ނަންގަނެވިފައިވަނީ ދަންނަ ބޭކަލުންގެ ޢިލްމުގެ

ވާހަކައެވެ. މިއީ އެކަށާގެން އަޅުގަނޑުމެން ހައިރާންވާނެ
ކަމެއްނޫނެވެ. އެހެނީ އިސްލާމްދީނަކީ ތަޢުލީމުގެ ދީނެވެ. އުނގެނުމަކީ
ފަރީޟާ ދީނެވެ. އުނގެނޭ މީހުންނާއި އުނގަންނާދޭ މީހުންނަށް
ތާރީޚުގަބަސް ހައްދުކުރާ ދީނެވެ. ނަބިއްޔާ ރަސޫލާ ޙަދީޘްކުރައްވައިފި
" اللّٰهގެ ޙަޟްރަތުގައި އިލްމުވެރިންގެ ގަދަރުގެ ދަރަޖަ ޝަހީދުންގެ
ލޭއަށްވުރެ އަގުބޮޑުވެ." ނަބިއްޔާ ރަސޫލާ އަންގަވައި ސިފަކުރައްވަން
ޗައިނާއަށްވިއަސް އިލްމު ހޯދަމުންދާށެވެ. ދުނިޔޭގައި ނަބިއްޔާ ރަސޫލާގެ
މިބަސްފުޅުތަކުން އެނގޭ ސަމާލު އަހަރެމެންނަށް އިލްމުކުރުމުގެ
ސަބަބުން އިސްލާމީ ވާހަކަތައް ދުނިޔޭގައި ފާއިދާވެއްޖެވެ.
އިސްލާމީ ޙަޟްރަމައުގެ ބިނާވެރިޔާ ނަބިއްޔާ ފުރުޞަތާއި ދާތި
ރަސޫލާގެ ޙާރިދު ސުލްޠާނާއެވެ. އިސްލާމްދީނުގެ އަސާސީ މި ދީ
މަސްދަރާ އެއްގޮތް ގޮތަށްމަތިން ހުސްމުދުން ހަރަ އިލްމުތައްގައި
ކިޔައި ދިރުމަން މަސައްކަތް ފަހަރުގައިވެ.
ބައިއާދު މަދުރަސާގެ ބިނާކުރި ބައިތުލް ޙިކުމާއެވެ. މި
މަދުރަސާގެ ނަދުވާއި ތަރިކު 15 ވަނަ ސަތޮތާ ހަމައަށް ދުނިޔެގެން
ގަސްތުރިވެއްޖެ. އިންސާނީ ބަޝަރީ ޢުލޫމުތަކުގެ ކިޔައި ދިރާސީ
މި މަދުރަސާގެ ސަބަބުންނެވެ. 6 ވަނަ ސަތޮތާގައި ފިރަޢާނާ ހަވާލުވި،
ގްރީކުހާ އިންސާނީ މަޢުރިފާ ބޮޑުތަށް އަރުން ގުޅާފައިވާގެން
ގޮތުތަކުގެ ހިމަދަރުސާގެ ޚިދުމަތްތެރި މަސައްކަތްތަކުގެ ސަބަބުންނެވެ.

މުސްލިމުން ހަމައެކަނި ފޯރިދީ މަޢުރިފާ ރައްކާތެރިކަން
ކުރިމަތުގެ ޖީލުތަކާ ހަމައަށް ވާސިލްކޮށްދިނީ އަޅީއެއް ނޫނެވެ. މީގެ
އިތުރަށް ބަޣުދާދު މަދްރަސާގެ ދަރިވަރުން އިސްކަންދަރިއްޔާ
މަދްރަސާގެ ރޫޙު އަލުން ދިރުވިއެވެ. ކުރީގެ މަޢުރިފާތައް
މުއްސަނދިޔާން ފުޅާކުރިއެވެ. ޢާލަމުގެ އުނިކަންތަކެއް ފުރިހަމަ
ކުރެއްވެ. ކަންތައް އިސްލާހު ކުރެއްވެ. ހުދުމާއި ދިރާސާ ކުރުމަށް ޖާގައި
އަދި ވަސީލަތްތަކާއި ގޮތްތައް އީޖާދުކުރެއްވެ. އަދި ޢިލްމުތައް އުފެދުން
ކުރުވިއެވެ. އަދި ހުނަރުތަކާއި އީޖާދުތައް ކުރެއްވެ.

މުސްލިމުންނާ ހަމަނުވާ ދުވެދުގައި ތަހުޒީބާއި ރަހުމަތުހަލާއި
ރަސާސުގެ މައިދާނުގައި ގުޅުނުވަނަ އުފެދުނު ފިޔަވާލާއި ހަމައިގެ
ތަޢުލީމުގެ ސަރަޙައްދު ކައިރިގައި ފެއިލު ކުރުވުނު އިސްލާމީ
ދައުލަތްތަކުގެ ސަރަޙައްދުތައް. އަންދަލުސް އާއި ސިސިލީއާ މިކަމުގައި
ވަރަށް މުހިއްމު ދައުރެއް ކުޅުއްވާ ދެރަށެވެ.

މި ކުޅުދަ ރިސާލާގައި ބަޔާންކޮށްދޭ މި ފަސް އަންދަލުސް
އާއި ސިސިލީއަށް ދިޔަ އިސްލާމީދީނުގެ ސަޤާފަތް ޔޫރަޕުގެ
ރަސްމީތަކާއި ހުޅުވުނު ކުރީ އަސަރުތަކެވެ.

މާޝާالله އަދުގަނޑުމެންނަށް ކާބަފައިންގެ
ތަރިކަ އުޅޭނީ ، ކާބަފައިން ހިންގި މަގުން ހިނގައި، ދުނިޔެ ތަރައްޤީ
ކުރުމަށާއި ކުރިއެރުވުމުގައި މުސްލިމުންގެ ދައުރު އާއި ހިއްސާ އަލުން

އިތުރުކުރައްވައި މިކަމުގައި އެމީހުންނަށް މަދަދާއި ތައުފީޤު ދެއްވާށިއެވެ. އާމީން!

26 ރަމަޟާން 1438 ހ

21 ޖޫން 2017 މ.

އިބްރާހީމު ރަޝީދު މޫސާ

ޏަނބުރު ބަލްހާރު (އަލްހަމްރާގެ)

އަލްހަމްރާ

ހަޟާރަތަކީ ކޮބާ؟

ހަޟާރަތް މިބަސް އައިސްފައިވަނީ އަރަބިބަހުގެ (ހަޟަރު) އިންނެވެ. މަދަނިއްޔަތު ނުވަތަ ތަހްޒީބާން އައިސްފައިވަނީ އަރަބިބަހުގެ (މަދީނާ) އިންނެވެ. މިކަލިމަޔާ ގުޅޭ އިނގިރޭސި ބަހަކީ ސިވިލައިޒޭޝަނެވެ. މިބަސް އައިސްފައިވަނީ ސިވިލަސް CIVILAS އިންނެވެ. ނުވަތަ ތަނުގައި ދުޅޭމީ SIVIS އިންނެވެ. ވިލަވަރ ސަޤާފަތުގެ އިންސާނިއްޔަތާ ބެހޭ ގޮތުގައި ހަޟާރަތަކީ ތަނުގައި ވަޒަންވެރިވުމެވެ. ނުވަތަ ދެއް ތަނުފުނުގެ ހާލަތުން ބޭރަށް ނުކުތުމެވެ. ވެސް ޖާހިލިއްޔަތު ދިރުއްވި ހަޟާރަތުގެ ވަރަކަ މިނަން ކުރާ ގޮތު ބެހޭ ގޮތުގައި ހަޟާރަތާއި މަދަނިއްޔަތަކީ އެކައްޗެކެވެ. ހަޟާރަތަކީ ފެންވަރު ތަރައްގީ ހާސިލުކޮށް ވާސިލުވުމަށްޓަކައި އިޖުތިމާޢީ ކުރުމާއި އިންތިޒާމު ކުރުމާއި މަސައްކަތުގެ ނިޒާމު ބޭނުންކުރުމާއި ޢިލްމީ ދުއްސަނިކުރުމާއި އިންސާނީ ފާގަތިކުރުގެ ބޭނުން ތަރައްގީ ގޮތުގައި ކުރުމެވެ.

ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި ހަޟާރަތުގެ ފާއިދުތައް ނަސީބު އެއްފަސް ޝަރުޢީގެ ނުތެވެ. ދުނިޔާގެ ހުރިހާ ބޮޑެތި ގައުމެއް ހަޟާރަތުގެ ފާއިދު ކުރިމަތިކުރެއެވެ. ޖުމްލަ ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި ވަކި ނަސީބެއް ކުޑައް ނުކުތެވެ. ޖުމްލަ ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި

ބަޝަރިއްޔަތު ކުރިއަރަނީ ދަތި ހާލަތްތަކާ ކުރިމަތިވުމުން އެކަމަށް
ގޮންޖެހުންތަކައި ކުރާ މަސައްކަތްތަކުގެ ސަބަބުންނެވެ. މިސާލަކަށް
އޭނާ ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި ބޮޑު ސަރަހައްދަކީ ކުރީ ޒަމާނުގައި
ގަސްގަރާގެއްސާއި ފުނުގެ މުއްސަނދިކަން ހިފިފައިވާ ސަރަހައްދުތަކެވެ.
ދުޝްމަނާއި ވެރިކަން އަދި ބަދަލުތަކާއެކު ސަބަބުން އަސަރުކުރެއްވި
ސަރަހައްދަކަށް ބަދަލުވިއެވެ. މިއީ ގޮންޖެހުމާ ކުރިމަތިވުމުގެ
ފުރުޞަތު އަސަރުކުރާ ގޮތުގެ އާބާދީ މިން ބަދަލުވަމުން ދިޔައެވެ. އޭގެ
ތަރިކައިން އެއްބަޔަކު ސަރަހައްދުގައި ދިރިއުޅުމުގެ ދުވަސްތަކުގައި އިތުރުވެ ބަހާލެވުނު
ފަށްފާލި ބަދަލުކުރިއެވެ. މިކަމުގެ ސަބަބުން އިތުރުން ފަހިވެއްޖެއްސައި
ގާއިމުވި ނިޒާމު ދަމަހައްޓައިދިނީ ބަދަލުތަކުން ބަދަލުވިއެވެ.

އޭގެ ތެރެއިން ގޮތަށް ބަދަލު ދުވަސްތަކުން އިސްލާމްދީނުގެ
ސަރަހައްދު ދިރާސާ ހޯދުނުވިއެވެ. އެއީ ގަސްގަރާގެއްސާއި ފުނުގެ
މުއްސަނދިކަން ހިފިފައިވާ ސަރަހައްދުތަކެވެ. އިތުރުން އެތަނުގެ
ކުރިންވެސް އުފެދުނު އުފެދުނެވެ.

މިންވަރަ ބަދަލު ނިލަކުޑަ ވަރުގަދަ ބާރުގައި ތެރެއިދިޔަ
ތަނެއް ބިނާކުރަން ފަށައެވެ. އެއީ ގޮންޖެހުމާ ކުރިމަތިވި ބަދަލުތަކެވެ.
އިތުރުން ތަނެއް ބިނާވެ ހިންގައިގެން ރަށްރަށު ކޮންމެ ދަތުރުފުރުމަށް
ފަހައިގަތެވެ. މިބުރުގެ ފެށުމާ ބަޝަރީ އުފެދުނު މިހެން
ވެގެންނެވެ.

ދިޖްލާއާއި ފުރާތު ކޯރުގެ ދަލްޓާގައި ސޫމަރީ ޙަޟާރަތް އަދި ހިންދޫކޯރުގެ ވާދީގައި ސިންދުކަރައިގެ ޙަޟާރަތް އުފެދިފައިވީ ހަމަ މިފަދަ ގޮންޖެހުންތަކަކާ ހެދިއެވެ.

އީޖީންގެ ޙަޟާރަތުގެ އަސްލަކީ ކަނޑުގެ ގޮންޖެހުންތަކެވެ.

ޙަޟާރަތް އުފެއްދުމުގެ ސަބަބަކީ ހަމަ ޙާލަތްތަކާ ނޫނެވެ. އެކަމަކު އިދިކިޔިޕީ ޙަޟާރަތްތަކެވެ. ޤަބީލާ ވިޔަފާރި ގޮތުގައި އަދަބުގެ ސަބަބުން ހިއްމަ އިސްކުރުވައެވެ. އަދިވެސް ކޮރިއާގެ ބިމަރީވުރި ބޭނު މަސައްކަތް ކުރުމުން ހިލަވަރު ބަދައިކަމެވެ.

އޭނާ ވިޔަފާރި ގޮސްގައި ޖަހަފައިވާ އެއްފަހަރު ހަދައިގަތް ދުނިޔޭ ތަހުޒީބު ނުވެ. ގެން ދުނިޔޭގެ ބިމަކަށް ފެތި ތަހުޒީބު ގޮސްފައިވާ ފެއް ތަހުޒީބު ކަނޑައިޖަހަފައެވެ. ވަރަށްގިނަ ވަގުތު ފިޔަވަ ގޮންޖެހުންތަކާ ދިމާވުމުން ޤަބީލާތައް ބިމަށް ފެތި ޖަހައެވެ.

ޤަބީލާ ތަހުޒީބުގެ ތަރައްޤީއަށް ގޮންޖެހުމެކެވެ. މިކަމުގެ ސަބަބުން ދިރުމުގެ ވުޖޫދު ފެނިގެންދެއެވެ.

ބިން ސަރަޙައްދުގައި ގޮން ޖެހުމެކެވެ. މިކަމުގެ ސަބަބުން ފެންވަރު ހަރުކަށިވުމުގެ މަސައްކަތް ފެނުނެވެ.

އާބާދީ އިތުރުވުމަކީ ގޮންޖެހުމެކެވެ. މިކަމުގެ ސަބަބުން ދަނޑުބިން އަތުން ވަރަށް ކުރުމުގެ މަސައްކަތް ފެނުނެވެ.

ހަޟާރަތެއް ޤާއިމުވާނީ ޝަރުޠުތަކެއް ނުވަތަ ބަރާތަކެއް ފުރިހަމަ ވެގެންނެވެ. މި ޝަރުޠުތަކުގެ ތެރޭގައި ނުވަތަ ބަރާތަކުގެ ތެރޭގައި ހިމެނޭ މުހިއްމު ބަރާތަކަކީ :-

(1) ޖިއޮލޮޖިކަލް ބަރާތައް

(2) ޖޯގްރަފީ ބަރާތައް

(3) އިޤްތިޞާދީ ބަރާތައް

(4) ނަފްސާނީ ބަރާތައް

ޖިއޮލޮޖީގެ ބަރާތާއި ޖޯގްރަފީ ބަރާތާއި އިޤްތިޞާދީ ބަރާތް … ހަޟާރަތް … . މިބަރާތްތަކުގެ އިތުރުން ނަފްސާނީ ބަރާތްތައް ވެއެވެ. އުމްރާނުގެ ތެރޭގައި ސިޔާސީ ނިޒާމެއް އޮންނަން ޖެހޭނެއެވެ. އަދި އުމްރާނުގެ ތެރޭގައި ހަމަޖެހުމެއް އޮންނަން ޖެހޭނެއެވެ. … އުމްރާނުގެ … އޮންނަން ޖެހޭނެއެވެ. … ހިނގައި ދާނެއެވެ.

ބަހާރަތްތަކުގެ ދުރުގައި ގެތުން އެތުރުމާއި

ބަހާރަތްތައް ނަގާފައިވަން

ބަހާރަތްތަކުގެ ދުރުގައި ގެތުން އެތުރުން ނުވަތަ ބަހާރަތްތައް ނަގަކު ކުރުވުމަ ހަރުގޮތުމާއިގެ ނުވަތަ ފަތުރަކުރުމުގެ ނުވަތަ ހިޖްރަކުރުމާއި ފަތުރުވެރިކަމާއި ވިޔާފާރިޔާއި އަވަށްޖެހިކަމުގެ މަގުން ތަޅިފައެވެ. މިސާލަކަށް ދަރުނަވާނަމަ މިސްރަށް އެރި ހުކުރުއްސުން އެމީހުން ޕިސާގާނުގެ 1580 އަހަރު ކުރިން މިސްރު ހިފުމަފާ މިސްރު މިހުނާމުދު މުޅިމާފުތަކުރި ފަރަށް ހަރުކަރި ގޮތަކަށެވެ. ނަމަވެސް ދުވަސްކޮށްގެން ފަހުން އެމީހުން މިސްރުގެ ބާރުތަށް ހުރި އާދަފު މިސްރުގެ ބަހާރަތުގެ ތަރިއަށް އެމީހުން ވަނަށެވެ. ނަން ކިޔުމުގައި ޔުރަޕްއަނުންގެ އުސްތާދުތަކަށް ތަފާވަން ފެނުޖެއެވެ. މިސްރުގެ ކަވާނުގެއަށް އަޑުކަނޑާން އެމީހުންނަށް "ރަހައެގެ ދަރިޔަށް" ކަމަށް ބުނަން ފަހައިފިއެވެ.

ދުބަހާރަތައް ބައްދަލުވާނަދު ބަހާތަށްވެ މިނުގެ ބަހާރަތް ބަހާތަށް މިނުގެ ބަހާރަތައްވެރު ތަރުދުބަކަށް ބޭނުމަ އަސްލު ބަހާރަތުގެ ދުވުއްތަށް ވެގެތަ ކާވަކަށް ނަމަވެސް ހުއްޖަށް އަށްނާއެވެ. މިގެ މިސާލަ ހުރިސްސުނާއި ބަރުބަރިނާއި ޖުރާމުނުނާއި

ތަޢާރުފުކުރެވެ. މިޕާޓުތަކުގައި ގަދަދިޔާ ބަލިވިޔާގެ ޕަސާޖަރުންގެ ތެރެއިން
ވަރެ ވިރިކަކި ބައްޓަން ފެނެންދާނެއެވެ.

ޕާކިސްތާނުގެ ޕަސާޖަރުންގެ ތަރުތީބުކަން ބޭނުމަކީ ލަބަނުގައި
ޓާއިމުވާ ޕަސާޖަރުން ފެނެންދާނީ ޕާކިސްތާނުގެ ޕަސާޖަރު ލައްކަ
ޕަސާޖަރުތަކަކަށެވެ. މުސްތަޤުބަލުގައި މިސްކިތް ރަޖަބު ލަތީފުން މިސްކިތުގެ
ޕަސާޖަރު މުސްތަޤުބަލުގެ ޕަސާޖަރާ ލައްކަތަކަށް ބަރުފަށަން ދިޔައެވެ.

ދެޕަސާޖަރު ބައްދަލުވާއިރު ބައެއް ރަނގަޅު ބަލިވި މިލިއަނަށް
ޕަސާޖަރުން ކަރަވި މިލިއަން ނަމާ ތަންފަސް ހާދައެވެ. މިސަލަކަށް އިރާޤު
ދުނިޔެއަކު އައިސް ޝާފްކަރު ހިފުން އިސްލާމީ ޕަސާޖަރުން އެމިލިއަން
ޕާރލިމާނީ ފައިދާ މުސްތަޤުބަލުން، ޕާރލިމާނީ ފައިދާއަށްފުރުދުވެ.

ބައެއް ފަދައިން ޕަސާޖަރު ތިޔެލަސް ފުރާތައް

ގުދުރަތުގެ ނިޒާމު ބާރުއެރެ. އިސްލާމީ ޕަސާޖަރު ޙުރުމަތް
ޒީސްލަމަތީ އަސްދަލުސްގެ ރަސްމީކާއި އިޖުތިމާ ރަސްމީކާއި
ސިޔާސީއާއި ފަރަންސޭސި ވިލާތުގެ ދުރާނުގެ ރަސްމީކުގެ ތެރެއިން
ލަވަޅެއެވެ.

ޚަސާރަތް އުފެދުމާއި އޮއްސުން

އިބްނު ޚަލްދޫނު ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި ޚަސާރަތަށް އޮއްސުމުގެ ބާވަތަކީ

1. މާއްދީ ޚަސާރަތް:

ވެރިކަމުގެ ސަރަހައްދު ފުޅާވެ ދުރުގައިވާ ބިންތައް މައި މަރުކަޒުގެ ބާރަށް ދަބާނުވުން.

2. އިޤްތިޞާދީ ޚަސާރަތް:

އެއީ ހަމަޖެހުމަށްފަހު ތަނަށް އަންނަ ތަނަވަސްކަމާއި ފާގަތިކަމެވެ.

3. އިޖްތިމާޢީ ޚަސާރަތް:

ދައުލަތަށްވެސް އަޖައިބުވެއެވެ. އަދި މުޖްތަމަޢަށް އަބަދުވެސް ތަރައްޤީވެ ބަދަލުވަމުންދާން ތަނެކެވެ.

ކޮންމެ ޚަސާރަތެއްވެސް ވަސް ފިޔަވައްސައި ހުދަކާތުރާނެއެވެ. އެއީ:

(1) ފަތުރުރާނުމާއި ބާރު ހިންގުމާއި އަދުއާނަވުމުގެ ފިޔަވަޅު

(2) ދައުލަތުގެ ވެރިޔާގެ ހުކުމުހާޒިރުކަން ފެށުމުގެ މައްސަލަ ފޯރަން ފެތުރުމުގެ ފިޔަވަޅު

(3) ތަނަވަސްކަމުގެ ފިޔަވަޅު. މިފިޔަވަޅުގައި ދައުލަތުގެ ވެރިޔާ ދައުލަތުގެ ކަންތައްތަކަށް އިސްކަން ދިނުމަށްވުރެ ބޮޑަށް އޭނާގެ

ޝަރްޢިއްޔަތު މަތިވެރި ކުރުމަށާއި އޭނާގެ މޮޅުކަމާއި ބޮޑުކަން ދެމެހެއްޓުމަށް މަސައްކަތް ކުރާނެއެވެ.

(4) ފުދުންތެރިވުމާއި ދޫކުރުމުގެ ފިޔަވަރި. މިފިޔަވަރީގައި ދައުލަތުގެ ވެރިޔާ އޭނާގެ ކުރީގެ މީހުން އާރާސްތުކޮށްފައިވާ އާރާސްތު ކުރުމުން ފުދުންތެރިކަން ހޯދާނެއެވެ. އަދި އެހެންވެރިންނާއި ބާރުގަދަ ފަރާތްތަކުން ދުރުކުރާނެއެވެ.

(5) އިސްލާހު ކުރުމުގެ ފިޔަވަރި. މިފިޔަވަރީގައި ދައުލަތުގެ ވެރިޔާއާއި އޭނާގެ ގާތުގައި އުޅޭމީހުން މަޖަލާއި އަރާމާއި ދައްލަތުގެ އަސީރުންނަށް ވެގެންދާނެއެވެ. އެހިނދު ދައުލަތް މުސްކުޅިވެ އޮއްސެން ފަށާނެއެވެ.

ނަމަވެސް ޚަސާރަތަކީ އަބަދުވެސް ހެދިބޮޑުވަމުން ތަރައްޤީ ވަމުންދާ އެއްޗެކެވެ. އެއީ އަބަދުވެސް ދޭ އެއްޗެކެވެ. ޚަސާރަތަކުގެ ތަލަފުތަކައި އުއްމަތެއްގެ ބަރަދުލަސަކީ އެ އުއްމަތެއް ދިން އެއްޗަކުން އެ އުއްމަތެއް ނެގި އެއްޗެކެއް ކަނޑުމުން ނުކުންނަ މިންވަރެވެ.

އަންދަލުސްގައި އިސްލާމްދީން

މުސްލިމުން އައިބީރިއާ ޕެނިންސުލާ ފަތަޙަކުރީ ހިޖުރައިން 92 ވަނަ އަހަރު (މީލާދީން 711މ. ވަނައަހަރު) އެވެ. ފަސް އަހަރު ދުވަހުގެ ތެރޭގައި މުޅިން މުޅި އެ ޕެނިންސުލާ ފަތަޙަކޮށް ޕީރެނީޒް ފަރުބަދަތަކާއި ހަރަސްކޮށް ފަރަންސޭސި ވިލާތުގެ ސަރަޙައްދާ ހަމައަށް ފޯރިގަތެވެ. ދެކުނު ފަރަންސޭސިވިލާތުގެ ސެޕްޓިމާނިޔާ ސަރަޙައްދުގެ ނަރބޯން އެމީހުންގެ ބޭސްގެ ކަމުގައި ހެއްޖެވެ.

އިރުމަތީގައި (ނުވަތަ މަޝްރިޤުގައި) އޮތް އުމަވީ ދައުލަތް ޢައްބާސީ ދައުލަތުގެ ސަބަބުން 132ހ (750މ) ވަނަ އަހަރު ވެއްޓުމާ ވިދިގެން އުމަވީ ދައުލަތުގެ އަމީރެއް ކުދުގައިވާ ޢަބްދުއްރަޙްމާން އައްދާޚިލް ޤުރްޠުބާގައި މިނިވަން ވެރިކަމެއް (ނުވަތަ އިމާރާތެއް) ޤާއިމު ކުރެއްވިއެވެ. މިވެރިކަން ތިން ސަތޭކަ އަހަރު ވަންދެން ދެމިއޮތެވެ. މިޒަމާނާ ފަހުޖާ ވިދިގެން ޠަވާއިފުންގެ ދައުލަތްތަކެއް ޤާއިމުވިއެވެ. ޠަވާއިފުންގެ ދުވަސް ވަރަގައި އަންދަލުސް އިލްމީގޮތުންނާއި އަދަބީގޮތުން ކުރިއަރައިގެން ދިޔައެވެ. ނަމަވެސް ސިޔާސީ ނަޞާރާއިން އިސްލާމީ މިދައުލަތް ނަށްޓާލުމަށްޓަކައި ހަމަލާތަކެއް ދެމުން ގެންދިޔައެވެ.

އަބްދުއްރަޙްމާނުއްދާޚިލް

ނަޞާރާއިންނަށް އެންމެ ފުރަތަމަ އަޅުވަލި ގެއްލުން އިސްލާމީ ޢަސްކަރީ ޖުވައިޖިފާއެވެ. ތަވާއިފުންގެ ރަސްރަސްކަލުން އެހީއަށް އެދިވަޑައި ގަތުމުން މަރާކުޝްގެ މުރާބިޠީންގެ ޚަލީފާ އެރީ ޔޫސުފްއެވެ. މިކަމުގެ ސަބަބުން ނަޞާރާއިންނަށް 478ހ. (1086މ.) ވަނަ އަހަރު ހިނގި އައްޒަލާޤާގެ[1] ހަނގުރާމަގައި ވަރަށްބޮޑު ނާކާމިޔާބީއެއް ލިބުނެވެ. މުސްލިމުންނަށް ލިބުނު މިކާމިޔާބީގެ ސަބަބުން

[1] - Battle of Sagrajas

އަންދަލޫސްގައި ޢާއްމު އިސްލާމީ ދައުލަތުގެ އުމުރު 250 އަހަރަށް ދެމިގެން ދިޔައެވެ.

މުރާބިޠޫނުންނަށް ފަހުގައި މަޣުރިބުގެ ވެރިކަމަށް އިސްލާމީ މުވައްޙިދުންވެސް އަންދަލޫސްގެ އިސްލާމީ ދައުލަތް ދެމެހެއްޓުމަށްޓަކައި ޖިހާދުކުރިއެވެ. މުވައްޙިދުންގެ ރަސްގެފާނު އަބޫޔޫސުފުގެ ލަޝްކަރަށް 609ހ. (1212މ.) ވަނަ އަހަރު ލިޔޫން ނާކާމިޔާބާ ވިދިގެން މުސްލިމުންގެ ރަސްމަށް ނަޞާރާއިންގެ ބާރުގެ ދަރަނިވަރަން ފަށައިފިއެވެ. ހަތްވަނަ ސަތްޓަވަޅުގެ (ނުވަވަނަ ޤަރަވަނަ ސަތްޓަވަޅުގެ) މެދު ހަމައަށް ދިޔައިރު މުސްލިމުންގެ ބާރުގެ ދަށުގައި ޢާއްމު ހަމައެކަނި ޣަރުނާޠާއެވެ. ބަނުލް އަޙްމަރުގެ ވެރިކަމުގެ ދަށުން މިރަށް ހިފީ 897ހ. (1429މ) ވަނަ އަހަރު ފަރުޑިނަންޑާއި އިޒަބެއްލާއެވެ. އަންދަލޫސިއާ އަހަރުވަންދުން އަންދަލޫސް މުސްލިމުންގެ އަތު ދަށުގައި އޮތެވެ. އަދި އޭގެ ފަހުން އެއްސަތޭކަ އަހަރު ވަންދެން މޫރިސްކޯންގެ ބާރުގެ ދަށުގައި އަންދަލޫސް އޮތެވެ. މިމީހުން ގެދަރަމުން ނަޞާރާދީނަށް ވެއްދުނެވެ. އެއަށްފަހު 1609 ވަނަ އަހަރު އެމީހުން ސްޕެއިނުން ބާރުލާފައިފިއެވެ. މިގެ ތެރެއިން ގިނަބަޔަކު ވަޒަންވެރިވީ އުތުރު އެފްރިކާގައެވެ.

އަރަބިވީ ނަޞާރާއިންނަށް މުސްތަޢްރިބުން ކިޔަމަ މުޒަރަބަސް އޭ ކިޔުނެވެ. އެމީހުންގެ ވެރިޔާއަށް ޒުމީސް، ފަރިޔާދަށް ނަޞާރާ ލާޓިނީ ކިޔުނެވެ. އުތުރު ސްޕެއިނާއި ދެކުނު ފަރަންސާސި ވިލާތަށް

އިސްލާމީ ހަޟާރަތް ގެންދިޔުމުގައި ތޮޖަރަބުން ވަރަށް މުހިންމު
ދައުރެއް ކުޅެއެވެ. މިބައިމީހުން އިސްލާމީ ޢިލްމުވެރިންގެ ފޮތްތައް
ތަރުޖަމާކޮށް އިސްލާމީ ޘަޤާފަތް ސުލްޠާނުގެ ކަންކޮޅުތަކުގައި ފޮތިރިއެވެ.
ހަމައެފަދައިން ސުލްޠާނުގެ ދަރުބާރުވެސް މުސްލިމުންނަށް ވަރަށް
ހުދު މަރުޙަބާއެއް ކިޔެވެ. އެމީހުންނަށް ޤޫމީން (ނުވަތަ ގޮތީން) ގެ
ކިބައިން ލިބުމުންދިޔަ އަނިޔާވެރިކަމުން ސަލާމަތްކޮށްދިނީ މުނިވަން
ބައިކަށް ހެދި މުސްލިމުންނެވެ. މުސްލިމުން އަންދަލުސްއަށް ދިޔުމާ
ވިދިގެން ޔަހޫދީން ވިޔަފާރީގެ މައިދާނުގައި ވަދެއްޖެއެވެ. މިކަމުގެ
ސަބަބުން ޔަހޫދީން ސުލްޠާނުގެ މުއައްސަސާތަކުން ކަމުގައި ވެއްޖެއެވެ.
ތޮޖަރަބުން ފަދައިން ޔަހޫދީންވެސް އިސްލާމީ ހަޟާރަތުގައި ޘަޤާފަތް
އުފެދުނު ދުރުނަޒަރުގެ ނަސީބާއިންގެ ގޮތުގައި ފޮތިރިއެވެ. މުސްލިމުންގެ
އިލްމީ ފޮތްތައް ޔަހޫދީން ޢަރަބި ބަހުން ތަރުޖަމާ ކުރުމުގައި ވަރަށް މުހިންމު
ދައުރެއް ޔަހޫދީން ކުޅެއެވެ. ނަމަވެސް މުސްލިމުންގެ ވަރަށްގިނަ
ފޮތްތައް ތަރުޖަމާ ކުރުމަށްފަހު އެމީހުން ލިއުން ފޮތްތަކެއްކަމަށް
ހެއްޖެވެ. މިހެންވެ އެސްޕެއިނުގެ ދަނޑަށް ޗާކަވާ ކަމުގައިވާ
އިބްނު ޢަބްދޫން (ހިޖުރައިން 6 ވަނަ ޤަރުނުގެ ކުރީކޮޅުގެ
އިލްމުވެރިއެއް) ޔަހޫދީންނަށް މުސްލިމުންގެ އިލްމީ ފޮތްތައް
ނުވިއްކުމަށް އަންގައިފައެވެ.

މުސްލިމުންގެ ސަބަބުން އައިބީރިއާ ޕެނިންސުލާގެ

ދަނޑުވެރިކަމާއި ސިޔާސަތާއި އަދަބާއި ފަންނާއި މޫސްތިރިކަން

ވަރަށްބޮޑަށް މުއްސަނދިވެގެން ދިޔައެވެ. ސްޕޭނާއި ޕޯޗުގަލްގެ ބަނޑުގައި

މިއަދު ހިމެނޭ ގިނަގުނަ ޢަރަބި ބަސްތަކުން އެކަނިވެސް މިކަން

އެނގެއެވެ. ބަޣްދާދީ މައިދާނުގައި އިސްލާމީ ތަރިކަ މުހިންމު ވެފައިވަނީ

ހަމައެކަނި ސްޕޭނަކަށް ނޫނެވެ. ސްޕޭނުގެ އިތުރަށް ހުޅަނގު ޔޫރަޕްގެ

ހުރިހާ ޤައުމުތަކަށްވެސް މިތަރިކައިގެ މުއްސަނދިކަން ފޯރާފައިވެއެވެ.

ޔޫރަޕްގައި ތަޢުލީމު ހާސިލު ކުރުމުން ފެންބޮވައިގެންފައި ތިބިމުން

ސްޕޭނަށް އައިސް ޢަރަބި ބަހާއި އިސްލާމީ ޢިލްމުތައް އެނގުނެވެ.

އެމީހުން ވަރަށްގިނަ އިސްލާމީ ފޮތްތައް ލެޓިން ބަހަށް ތަރުޖަމާ

ކުރިއެވެ. އިސްލާމީ ޙަޟާރަތް، މަސީހީ ހުޅަނގަށް ގެންގޮސްދިން

އިސްލާމީ ޢިލްމު އެންމެ ފުރަތަމަ މަރުކަޒަކީ ޓޮލީޑޯގައެވެ. މުދު

ޒަމާނުގައި ޔޫރަޕުން އެންމެ ބޮޑަށް އަސަރުކޮށްފައިވަނީ ސައިންސާއި

ފަލްސަފާގެ މައިދާނުގައެވެ.

މީލާދީން ދިހަވަނަ ސަތޭކައިގައި (ހިޖުރައިން 4 ވަނަ

ސަތޭކައި) ޔޫރަޕްގައިވާ އެންމެ ރަށްވެރި، ތަޢުލީމީ ރަށަކީ

ކޯރްޑޯބާއެވެ. އުމަރު ޔޫރަޕުން މިރަށުން އަންނަ މީހުން މިރަށަށް

ވަންނަނީ ހިތްބިރުގޮތުގާ އެކުގައެވެ. އެރަށުގައި ހުރި ފައިބަރިމަށް

ގިނަކަމާއި އާންމު ބަޔާއްމުމަޤާމް ގިނަކަމާއި ލިޔެންހުރި އާންމު

ހުރުމަތްތައް ފުރިހަމަ ކަމުންނެވެ.

އަންދަލުސްގެ އަދަބިއްޔާތުގެ ބޮޑު މުއައްރިޚުން ކަމުގައިވާ

އަބުލްޙަސަން އަލީ ބިން ބައްސާމު އައްޝަންތަރީނީ (އައްޛަޚީރާ

542ހ./ 1147މ.) ވަފާތުވާ ޛަޚީރާގައި މުސްތަޤުބަލުން އަހުލިއްޔާ

ހިންގަމުގާ ފަޅަރައްކަރި ދަފުތަރުން ފަރާތުގެން ފޯރުވާގާތީ އިލްމުވެރިންގެ

މަޢުލޫމާތު. ދަތުރުވުމުގެ މައިގަނޑު. އިލްމުވެރިންނާއި ކިލުމުވެރިންގެ

ވަރަށް. މިހަރުގެ އާލިމުން ކަމުގައި އިލްމު ދެނެގަތުމުގެ

ފެށިގެ.

ސިސިލީގައި އިސްލާމްދީން

އަރަބިން ސިސިލީ ފަތަހަކުރަން ފެށިއިރު އެރަށުގައި އޮތީ ބީޒަންޓިއަން ރޯމަނުންގެ ވެރިކަމެވެ. މުސްލިމުން ސިސިލީ ފަތަހަކުރީ އަލްޤާއިރުވާނުގައި ޤާއިމު ކުރުވުން އަޣްލަބީ ދަޢުލަތުގެ އަމީރުންގެ ހިމާޔަތުންނެވެ. އެއީ 212ހ. (827މ.) ވަނަ އަހަރުއެވެ. މުސްލިމުން މިރަށް ފަތަހަ ކުރުމަށްފަހު މިޖަޒީރާގެ ވެރިރަށް ކަމުގައި ބަލަރުމް ހެދީއެވެ. މުސްލިމުންގެ ވެރިކަން މިޖަޒީރާގައި 250 އަހަރު ވަންދެން ދެމިއޮތެވެ. އެއީ 212ހ.ން 484ހ. އަށެވެ. (827ން 1091 ށެވެ.) ސިސިލީގައި މުސްލިމުން ވެރިކަން ކުރިއިރު އިޖުތިމާޢީ ދާއިރާގެ ބައެއް ސަރަހައްދުތަކުގައި އޮތީ މުސްލިމުންގެ ބާރުގެ ދަށުގައެވެ.

މުސްލިމުން މިރަށް ފަތަހަކުރުމާ ވިދިގެން އެރަށުގެ އަސްލު ވަޒަންވެރިންގެ ބާރު އަކްސަރު ރަސްމީގޮތުން އުމުރުންގެ މަސީހީން ޔަހޫދީން ދިރިއުޅެއެވެ. އިޖުތިމާޢީ ރަސްމިއްޔަތުތަކުގައި އުމުރުންގެ މަސައްކަތްތަކުން އިސްތިފާދާ ދިޔައެވެ. އުމުރުން ރައްކާތެރިކަން ދެއްވިއެވެ. ކިތަންމެ އުމުރުން އަތުން ތިޔައަށްފަހުގެ އެއްވަރު މުސްލިމުން ނަށަގައެވެ. މުސްލިމުން މިރަށް ފަތަހަކުރުމާ ވިދިގެން އުނދަނު އެކުރިކަމުން ވަރަށްގިނަ މުސްލިމުން މިރަށަށް ހިޖުރަ ކުރިއެވެ. މިގޮ އިތުރަށް މިރަށުގެ އެތައްބަޔަކު އިސްލާމްދީން ޤަބޫލުކުރި އަދިނަންގަނެވެ.

އިސްލާމީ ތާރީޚުގެ ޢިލްމުވެރިއެއް ކަމުގައިވާ އިބްނު ޙައުޤަލް މިޙަރަން

ޖާރަމް ކުރެއްވިރު ފުރިރަން ބަތްހަދައިގެ އުސަނި ޖިނުސްތަކާ އަމަރ

މިސްލިމުން ހުއްޖެވެ. އެއީ ސިސިލީ ފަޙަރަ ކުރެވިނުމާ ދޯޅު ސަލްމަ

އަހަރު ފަހުންނެވެ. އިސްލާމްދީން މިޙަރަން ފުމުރުމުންދިޔަ ހަތްވި

މިންވަރު މިއިން އުކަށިފުރަސް އުނގެއްވެ. ސިސިލީގައި ހާއިމު ކުރެވުނު

އިސްލާމީ ބަޝަރަމް ކުރިބޮންޖާ ހަމަހަން ކުރިއަރައިގެން ހުރިގެންދިޔައީ

ބޮނު އަބިޑު ބަސަހުން އަލްކަލްބިއްޔޫނުގެ ޖަމާނުގައެވެ. އެއީ ހިޖުރައިން

336 އާ 431 އާ ދެމެދުއެވެ. (947މ.ން 1040މ. އަށެވެ.)

މުސްލިމުންގެ ވެރިކަން ސިސިލީގައި އޮތް ދުވަސް ވަރަކީ ދިހަ

ބަސްމުރާއި ރަށްވެރިކަމާއި ބަރުދިބު ވަރަހުބަޖެހު އޮތް ދުވަސްވަރަކެވެ.

ވިޔަފާރިއާއި ދަނޑުވެރިކަން ކުރިއަރާފައިވާ ފާގަތި ބަނަވަސް

ދުވަސްވަރަކެވެ.

މުސްލިމުން ބިމުގެ މިލްކިއްޔަތަށް ހާއްސަ ނިޒާމެއް ގެނައެވެ.

ސިސިލީގެ ބަރުގައި ފުންނަން ހުރި ގިނަގޮތަ އަރަބި ބަސްބަހުން

މުސްލިމުން ދަނޑުވެރިކަމަށް ދިން އަހަމިއްޔަތު ރަނގަޅަން

ދަރަވެއެވެ. އަންދަލުސްގައި އަމަލުކުރި ފަދައިން މުސްލިމުން

ސިސިލީއަށްވެސް އަލަށް އެބައް ގަސްގަހާގެސްއް ބަޔާކު ކުރިއެވެ.

ފެން ދިނުމުގެ ހޯއްބަ ވަސްލަތްބައް ބޯނުން ކަނޑެގެން ސިސިލީގެ

ފަސްގަނޑު ރަނގަޅުކުރުން ދަނޑުބިން އިތުރުކުރިއެވެ.

ނަމަވެސް ހިޖްރައިން ފަސްވަނައަހަރުގެ ފުރަތަމަރުބުގައި (މީލާދީން

އެގާރަވަނަ ސަތޭކައިގެ ފުރަތަމަރުބުގައި) އެރަށުގައި ތާރީޚީ ފުރުސަތުތަކާއި

އަރާރުންތައް ހިނގަން ފަށައިފިއެވެ. މަޣުރިބުގެ މުރާބިޠުން ތުރުކީ

އަންދަލުސް ސަލާމަތް ކުރިމަތިން ސިސިލީ ސަލާމަތް ކުރުދުން ފަރާތައް

ނުކުންނެވެ. އެދުވަސްވަރަކީ ފާޠިމީ ދައުލަތް ނިކަމެތިވެ

ބަރުކަނިވެފައިވާ ދުވަސްވަރެކެވެ. މިކަމުގެ ސަބަބުން ދެކުނުން އިޓަލީގެ

ނޯމަނުން މިރަށަށް ހަމަލާދީ ރަށުގެ ބޮޑުބައެއް ހިފައިފިއެވެ. ނަމަވެސް

ނޯމަނުންނަށް ސިސިލީ ހިފުމަށް މާފަސޭހަ ގޮތަކުން ނުވެއެވެ. ތިރީހަކަށް

އަހަރު ވަންދެން މުސްލިމުން ނޯމަނުންނާ ހަނގުރާމަ ކުރަމުން

ދިޔައެވެ. ނޯމަނުންނަށް މުޅި ޖަޒީރާ ލިބުނީ 1484ހ. (1091މ.)

ވަނަ އަހަރުއެވެ.

ނޯމަނުން ސިސިލީގެ ވެރިކަމުގައި ސަލާމަތުއާ އަހަރު

ޙުކުރިއެވެ. ނަމަވެސް އެމީހުންނަކީ މުސްލިމުންގެ ތަހުޒީބާއި

ހަޟާރަތަށް އަދަބުއަހަރަކާއި ޤުދުރަތް ދެއްކި ގޮތަށް ނަސްރާނީންނަށް ދުރުކާބުރުވަރު

ތަންތަން ހިންގުމުގައި މުސްލިމުން ބައިވެރި ކުރިއެވެ. މީގެ އިތުރުން

ދަރަސްކުރިވެރިކަމާއި ހަރުކަށި ސިޔާސީ ވެރިކަމުގެ ވަސީލަތަކީ

ތަކެއްގައި އިސްލާމުދީނީ މުސްލިމުންނެވެ. ނޯމަނުންގެ ދެވަނަ

ރަސްގެފާނު ރޮޖަރ ތުރުކުރުމުން ސާއި ޖުމްލަކުރު ހަލަފާއިވަނީ

ބޮޑުރަށުގެ ދަރުއްބާރާޖުގައި މުސްލިމު ހަކީމުންގެ ޖުމްލަކުރު ހެންސަ

ގޮތަށެވެ. މި ޖުއްބާކޮޓުގެ ދެފަރާތް ޖީނަހްތޮރި ކުރުމަށްޖަކައި ޢަރަބި
ކޫފީ އަކުރުގެ ލިޔުންތަކް ލިޔެވިފައިވެއެވެ. މިޖުއްބާކޮޓު ލިޔެފައިވަނީ
528 (1134 މ.) ވަނަ އަހަރުގައިކަމަށް ލިޔެވިފައިވެއެވެ. ޖޯގްރަފީ
މަޝްހޫރު އިބްނު ... ކަލުގައިވާ އައްޝަރީފުލް އިދުރީސީ އޭނާގެ
ފޮތް (ނުޒްހަތުލް މުޝްތާޤު ފީ އިޚްތިރާޤިލް އާފާޤި) ލިޔުއްވެވިފައިވަނީ
ރޮޖަރގެ ދަރުބާރުގައެވެ. މިފޮތަށް ރޮޖަރގެ ފޮތް ކިޔައެވެ.

މުސްލިމުންގެ ބާރު ނިމިގެންދިޔަ ނަމަވެސް މުސްލިމުން ގެންގުޅުން ފައިސާކޮޅި (އައްރުބާޢީ) ސިސިލީއާއި ދެކުނު އިޓަލީގައި ވަރަށް ގިނަދުވަސް ތަކެއް ގައި ގެންގުޅުނެވެ.

ހިޖުރައިން 580 ވަނަ އަހަރު (1185 މ.) އިސްލާމީ މުއައްރިޚް ކަމުގައިވާ އިބްނު ޖުބައިރު ސިސިލީއަށް ޒިޔާރަތް ކުރެއްވިއެވެ. އެއީ ނޯމަނުންގެ ރަސްގެފާނު ވިލިއަމް (2ވަނަ) ގެ ރަސްކަމުގައެވެ. އެއީ މުސްލިމުންގެ ބާރުގެދަރުން މިރަށް ވަކިވިޔާ އެއްސަތޭކަ އަހަރު ފަރުންނެވެ. އޭނާ ލިޔުއްވާފައިވާ ގޮތުގައި ރަސްގެފާނު ޢަރަބިބަހުން ލިޔުއްވާ ވާހަކަފުޅު ދައްކަވާ ހައްދަވައެވެ. އެރަސްގެފާނުގެ ޢަލާމަތަކީ: الحمد لله حق حمده އެވެ. އޭނާގެ ބައްޕާފުޅުގެ ޢަލާމަތަކީ الحمد لله شكرا لأنعمه އެވެ.

2 ވަނަ ފްރެޑެރިކް

އެމްޕެރަރ ފްރެޑެރިކް (2ވަނަ) އަކީވެސް އިސްލާމީ ސަޤާފަތުގެ އަސަރު ވަރަށްބޮޑަށް ކޮށްފައިވާ ބާދުޝާހެކެވެ. މިކަމުގެ ސަބަބުން އިސްލާމީ ނަސްރާނީންނާއި ސަޤާފަތް މިރަށްގައި ހަމައެކަނި ދުވިޔާއީއަކީއެ ނުނުވެ. މީގެ އިތުރަށް އެ ނަސްރާނީންނާއި ސަޤާފަތް އިތުރަށް ތަރައްޤީވެ ކުރިއަރައިގެން ދިޔައެވެ. މިކަމުގައި އިސްލާމީ ރަސްރަސްކަލުންނާ ސިސިލީގެ ވެރިންނާ ދެމެދުގައި އޮތް ބަދަހިގުޅުން ވަރަށް ފުރިހަމަ ދަރުބާރު ކުރެވިފައެވެ. މިޔާގައި ބަދަލުވި ފްރެޑެރިކުގެ ދަރިކަލުންގެ ރަސްކަމުގެ 1266ގ. ގައި ސަރަޙް އެންޖޫ އެ ރަށުގެ ވެރިކަން

އަތުޖެއްވުމުންނެވެ. މީނާއަކީ މުސްލިމުންނަށް ނަސޭހަތްތެރިވުމަށް ނުވަތަ
ރަދުން ޒޫބުމަން އަމުރުކުރި އަނިޔާވެރި ވެރިއަކަށެވެ.

އިސްލާމީ އިލްމީ އަދި ފިކްރީ ތަރިކަ ޝަރުޢީގެ ދައުލަތަށް
ދިޔުމުގައި އަންދަލުސްއާކާ އެއްގޮތަށް ސިޔާސީއާއި އިޖްތިމާޢީ ވަރަށް
މުހިންމު ދައުރެއް ކުޅުއްވައިފައެވެ. އިޖްތިމާޢީ ކުރިއެރުމުގެ ދަރަޖަތައް
ގެންދިޔުމަށް ސިޔާސީގައި މުސްލިމުން ކުރިމަތިލި އިސްލާމީ ދަޢުވަތާއި
އިސްލާމީ ތަހުޒީބުގެ ސަގާފަތްތަކުންނެވެ. އިޖްތިމާޢީ ތަރުތީބުން ވަރަށް ގާތުން
ބަރުން ވާހަކަދައްކާ އިޖްތިމާޢީ ނިޒާމާ އިސްލާމީ އިޖްތިމާޢީ ނިޒާމާ ދެމެދުގައި
ބަދަލު ގެނައުމަށް ގެންގުޅުއްވިއެވެ. މުސްލިމުންގެ ގަވާއިދު އިލްމު
އުސޫލުތަކަށް ޤުރުބާންވުމުގެ ޝުޢޫރު ދަސްކޮށްދިނެވެ.

ސިޔާސީ ގުޅުމާއި މިކަމުގެ ތަރުޖަމާ އިޖްތިމާޢީއެއް
ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި ސިޔާސީގައި އުމާ އިސްލާމީ ފުރަތަމާއި އިސްލާމީ
ބަސްތަރާ ބައިގަޔުން އަނަރުވެރިކަން ނިމުގުޅާ މަޖުމޫޢު ވަރަށް
ކުރެއްވެ. އެއީ އަނަރުވެރިކަމާއި ހިސާބަށް އަރިސްކުރާ މަސްދަރުތަކެއް
މަދަކުރުމުގެ. އުދުވަސްވަރާ ބަހާގޮތަށް ދިއުން ނަސޭހަތްތެރިކަމާ ގާތް
ތަރައްޤީ ސިފަތަށް ފުރިހަމައާ ބަހުރެވެ. މިހެންވެ އުމުރުން މުސްލިމުންގެ
ހުރުސްތަކާއި އަރުތަތަކާގެ އަގުވައްޖެހުމާއި ބަހެއް ހުރުސްތައް
އަމީރުންގެ އަދިއެހެން ނަފްސަށް ނިސްބަތްކުރަން މަސައްކަތް
ކޮށްދެއްވިއެވެ. އޫނާ ވިދާޅުވި ގޮތުގައި ސިޔާސީގެ ތާރީޚާއި

ނަސާރަކަން މުސްލިމުން ކޮށްފައިވާ ހިދްމަތްތަށް އަހަރެމެންނަށް
ގެންނަނީ ނޯމަނުންގެ ވެރިކަމުގެ ދުވަސްވަރުގައި އޮތް ނަސާރަކަމުގެ
އަސަރުތަކުންނެވެ. ނޯމަނުންނަކީ އެމީރުންގެ ސިޔާސަތާއި
މަސައްކަތްތެރި ކަމުގައި މުސްލިމުންގެ [illegible] [illegible] ބައެކެވެ.
ނޯމަނުންގެ [illegible] [illegible] މުސްލިމުންގެ [illegible]
[illegible] [illegible] ކޮށްފައިވެއެވެ. މިއިން ނޯމަނުންގެ [illegible]
މުސްލިމުން ސިސިލީއަން ކޮށްފައިވާ ހިދްމަތްތައް [illegible]
އެނގެއެވެ.

މިއަދުވެސް ސިސިލީގެ ބަހުގައި އަރަބިބަހުގެ އެތައް ސަތޭކަ
ލަފްޒުތަކާއި [illegible] އެބަހުއްޓެވެ. ނޯމަނުން އެކަން ހިފާ
އެމީރުންގެ [illegible] [illegible] [illegible] ސިސިލީގެ [illegible]
[illegible] ބަހާ [illegible] އަރަބި [illegible]. [illegible] [illegible] އަރަބިން
[illegible] އަރަބިބަހުގެ [illegible].

އަންދަލޫސްއާއި ސިސިލީން ފެންނަން ހުރި
އިސްލާމީ ޙަޟާރަތުގެ އަސަރުތައް

1- ދަނޑުވެރިކަމުގެ މައިދާން

މިކަލެކު މުޤައްދިމާއަށްވުރެ އަންދަލޫސްއާއި ސިސިލީއަށް މުސްލިމުންގެ ސަޤާފަތުން ކޮންފައިދާ އަސަރު ފޯރުވިން ވާގޮތް ދައްކައިދެމެ ބޮޑުނަމެވެ. އަދި މުޅި ޔޫރަޕަށް ޤުރުނުގެ ޙަޟާރަތަށް މުސްލިމުން ކޮންފައިދާ ޒިރާޢަތުގެ އަސަރާމުދި ބަލައިލާލާ މަސައްކަތް ކުރާނަމެވެ.

ކަނޑާގެ ޕްރޮފެސަރު ކަމްޕައިލާ އެންޑްރޫ ވޮޓްސަން ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި މުސްލިމުން އަރަބިއްޔާ ޕެނިން ސްލާމާއަށް އަދު އެތަށް ޖާންތަކުން ތަރައްޤީ ކުރިއެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި ހަނޑުލާއި ޝަކަރާއި ޖަހަނާއި އުއްދަނޑާއި ކަފާއި ޙަނޑަލާއި ލިމަނު ހިމެނެއެވެ. ދަނޑުގޮވާމުގެ އަދި ބާވަތްތަކާއި ދަނޑުވެރިކަން ކުރާން އައު ގޮތްތައް ފެށޭ ތަރައްޤީ ކުރިއެވެ. ހަމަ މުސްލިމުންގައި އެދުވެސްފަރު ދަނޑުބިންތައް އޮންނަނީ ފެން ނުދިނުމުގެ ސަޤާފަތުން ފަސްގަނޑު ތަރި ހާލަތަށް ފޭރުވެ. ނަމަވެސް މުސްލިމުން ދަނޑުބިންތަކަށް ފެންދޫން ވަސީލަތްތައް ތައްޔާރު ކުރުމުން އަސަރުގެ ހުރިހާ ދުވަސް ތަކެއްގައި

އަންދަލުސްގައި ދަނޑުވެރިކަން ކުރަން ފެށުނެވެ. އަދި މުސްލިމުން ގޮވާން ދައުރުކުރާ ގޮތުން ދަނޑުވެރިކަން ކުރަން ފެށިއެވެ. އަދި މުސްލިމުން ގޮވާން ދައުރުކުރާ ގޮތުން ދަނޑުވެރިކަން ކުރުން ތަޢާރުފުކުރިއެވެ. މިނިޒާމުގައި ހޫނު މޫސުމުގައި ޖުވާރި ހައްދާ ދަނޑެއްނަމަ ފިނިމޫސުމުގައި އެދަނޑުގައި ގޮދަނެވެ.

މިކަމަށްޓަކައި މުސްލިމުން ކާދު ބޭނުން ކުރިއެވެ. ކާދާ ބެހޭގޮތުން މުސްލިމުންވަނީ އެތައް ފޮތްތަކެއް އެކުލަވާލައިފައެވެ. މިފޮތްތަކުގައި ކާދުގެ ތަފާތު ބާވަތްތަކާއި މިބާވަތްތައް ބޭނުންކުރާނެ ތަފާތު ޢާދަތްތައް ވަރަށް ތަފްސީލުކޮށް ބަޔާންކޮށްފައިވެއެވެ.

މުސްލިމުން އަންދަލުސްގައި ދަނޑުތަކަށް ފެންދިނުމަށްޓަކައި ހާއްސަކޮށް ފެންދިނުމާބެހޭ ވިއުގަ ފުޅާކޮށް ފެތުރިއެވެ. މިކަމުގެ ސަބަބުން ފެންލިބުން ތަނަވަސްވެ ދަނޑުގޮވާން [illegible] [illegible] ބިން އިތުރުވެގެން ދިޔައެވެ. އަންދަލުސްގެ ދަނޑުވެރިކަމާބެހޭ ފޮތްތަކުގައި ތަފާތު ބާވަތް ބާވަތުގެ [illegible] ބަލައިލައިފައެވެ. އަދި ފަސްގަނޑާ އެއްގޮތަށް ދަނޑުގޮވާން ކުރުމަށް ނަސީހަތްތެރި ދީފައިވައެވެ. އިބްނުލް ޢައްވާމު ލިޔުއްވާފައިވާ ގޮތުގައި ކަވާ ހައްދަން އަންދަލުސްގެ އެންމެ ފަގީރު ބިން [illegible]. މިކަމުގެ ސަބަބުން [illegible] ދަނޑުވެރިންގެ އާމްދަނީ އިތުރުވެ [illegible]. އަދި [illegible] އާމްދަނީއަށް [illegible].

އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގައި ދަރުމަވެރިކަމަށް ވަރަށްބޮޑަށް ހިތްވަރުދީ
ޝަރީޢަތުގައިވެއެވެ. ފެންދިނުމަކީ ދަރުމަވެރިކަމެއް ކުރާ މީހުންނަށް ޖަޒާއަށް
ނުނިމޭ ދެފުށް އަދިއްޔާތަށް ފެނުމުގެން ހުރި ދަރުމަވެރިކަން ޖަޒާއަށްދޭ
މިންވަރުގެ ދަރަޖައިގެ އެއްބަސްވެ.

ސޫރަން ބަހުގައި ދަރުމަވެރިކަމުގެ މައިދާނުގައި ވަރަށްގިނަ
އަރަބިބަސްތައް ބޭނުންކުރާތަން ފެނެއެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި الساقية އާއި
البِرْكة ، الجُبُّ ، السدُّ ، الناعور، القادوس ފަދަ ބަސްތައް
ފެނެއެވެ.

ސޫރަން މީހުން މުސްލިމުންގެ ބިންތަކަށް އަރައިގަތުމަށް
ފަހުގައިވެސް ދަރުޖަން ފެންދިނުމުގެ ކާރިސް ބޭނުން ކުރަމުން
ގެންދެވިއެވެ. މުސްލިމުންގެ ނިޒާމެވެ. ފެން ބޭނުގެ ނިޒާމާއި
ކާރިސް ފެންފުންވުން ބަހާރުތަކާ ސޫފަވައިޒަރާއި ކާރިބަރު
ކަންތައްތައް ބެހުރުމުން ފަރާތް ކަންތައްތަކުގައި ސޫރަން މީހުން
ބޭނުންކުރަމުން އައިސްފަހިވެސް މުސްލިމުންގެނިޒާމެވެ. ކާރުގެ
ކަންތައްތައް ބަހާރުތަކާ މީހުން އަމުއްމީން އަދި ކާރިތަކަށް
ފެންފުންވުމުގެ މަސައްކަތް ސޫފަވައިޒަރުކަމާ މީހުން "ސާބިބުއް
ސާފިޔާ" އޭ ސޫރަން މީހުންވެސް ކިޔައެވެ.

އަންދަލުސްގައި ދަނޑުވެރިކަން ކުރަން ފެށުނެވެ. އަދި މުސްލިމުން ގޮވާން ދައުރުކުރާ ގޮތުން ދަނޑުވެރިކަން ކުރަން ފެށިއެވެ. އަދި މުސްލިމުން ގޮވާން ދައުރުކުރާ ގޮތުން ދަނޑުވެރިކަން ކުރުން ތަޢާރުފުކުރިއެވެ. މިނިޒާމުގައި ހޫނު މޫސުމުގައި ޖުވާރި ހައްދާ ދަނޑެއްހަދަ ފިނިމޫސުމުގައި އެދަނޑުގައި ހައްދާނީ ގޮދަނެވެ. މިކަމަށްޓަކައި މުސްލިމުން ކާދާ ބޭނުން ކުރިއެވެ. ކާދާ ބެހޭގޮތުން މުސްލިމުންވަނީ އެތައް ފޮތްތަކެއް އެކުލަވާލައިފިއެވެ. މިފޮތްތަކުގައި ކާދުގެ ތަފާތު ބާވަތްތަކާއި މިބާވަތްތައް ބޭނުންކުރާނެ ތަފާތު ޢާދަތްތައް ވަރަށް ތަފްސީލުކޮށް ބަޔާންކޮށްފައިވެއެވެ. މުސްލިމުން އަންދަލުސްގައި ދަނޑުތަކަށް ފެންދިނުމަށްޓަކައި ކާނުތައް ކޮނެ ފެންދިނުމާބެހޭ ވިއުގަ ފުޅައުކޮށް ފެށިއެވެ. މިކަމުގެ ސަބަބުން ފެންލިބުން ތަނަވަސްވެ ދަނޑުގޮވާން ކުރުމަށް ކަމުދާ ބިން އިތުރުވެގެން ދިޔައެވެ. އަންދަލުސްގެ ދަނޑުވެރިކަމާބެހޭ ފޮތްތަކުގައި ތަފާތު ބާވަތްބާވަތުގެ ގަހަށް ބަހައިލައިފައިވެއެވެ. އަދި ފަސްގަނޑާ އެއްގޮތަށް ދަނޑުގޮވާން ކުރުމަށް ނަޞީޙަތްތެރިވެފައިވެއެވެ. އިބްނު ޢައްވާމު ލިޔުއްވާފައިވާ ގޮތުގައި ކަފަ ހައްދަން ފެނުނީ އަންދަލުސްގެ އެންމެ ފަޤީރު ބިންތަކުގައެވެ. މިކަމުގެ ސަބަބުން އެހިސާބުގެ ދަނޑުވެރީންގެ އާމްދަނީ އިތުރުވެ އަތްމަތި ތިޔާގެވިދައެވެ. އަދި އެމީހުންނަށް ސާބިތު އާމްދަނީއެއް ލިބެން ފެށުނެވެ.

އިސްލާމީ ޝަރީޢަތަކީ ދަނޑުވެރިކަމަށް ވަރަށްބޮޑަށް ހިތްވަރުދޭ ޝަރީޢަތެކެވެ. ފެންދީގެން ދަނޑުވެރިކަން ކުރާ މީހުންނަށް ޒަކާތަށް ނެރެން ޖެހޭނީ އަމިއްލައަށް ފެންލިބިގެން ހެދޭ ދަނޑުތަކުން ޒަކާތަށްދޭ މިންވަރުގެ ދެބައިކުޅަ އެއްބައެވެ.

ސްޕޭން ބަހުގައި ދަނޑުވެރިކަމުގެ މަޖާލުގައި ވަރަށްގިނަ އަރަބިބަސްތައް ބޭނުންކުރާތަން ފެނެއެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި الساقية އާއި البِرْكة ، الجُبُّ ، السدُّ ، الناعور، القادوس ފަދަ ބަސްތައް ފެނެއެވެ.

ސްޕޭން މީހުން މުސްލިމުންގެ ބިންތަކަށް އަރައިގަތުމަށް ފަހުގައިވެސް ދަނޑަށް ފެންދިނުމަށްޓަކައި ބޭނުން ކުރަމުން ގޮސްފައިވަނީ މުސްލިމުންގެ ނިޒާމެވެ. ފެން ބެހުމުގެ ނިޒާމާއި ކާރްތަކަށް ފެންފޮނުވުން ބަލަހައްޓާ ސްޕަވައިޒަރާއި ކާރާތެރޭ ކަންތައްތައް ބެލެހެއްޓުންފަދަ ކަންތައްތަކުގައި ސްޕޭން މީހުން ބޭނުންކުރަމުން އައިސްފައިވަނީ މުސްލިމުންގެނިޒާމެވެ. ކާރުގެ ކަންތައްތައް ބަލަހައްޓާ މީހަކަށް އަރަބި ކާރްތަކަށް ފެންފޮނުވުމުގެ މަސައްކަތް ސްޕަވައިޒްކުރާ މީހަކަށް "ސާހިބުލް ސާޤިޔާ" އޭ ސްޕޭން މީހުންވެސް ކިޔައެވެ.

އުމުރު އަށްޑިހާގެ ސަވަރަހާގައި ދަނޑުވެރިކަން ކުރުމަށް
ގެންގުޅުން ހަމަނުގެ ނިޒާމު އަންދަވަސްއަން ގެންގޮސްވައިފައެވެ. ފެން
މިންވަރަށް ބޭނުންކުރާ އަށްގާދުސާއި ފެން މިންވަރަށް ބޭނުންކުރާ
ވަސީލަތްތައް ސެޓޭނަން ގޮސްވައިވަނީ އުމުރު އަށްޑިހާ އިންނެވެ.
މިބަސްތައް ލިބުނުގެ އަހަރުމަސްގައި މިއަދުވަސް ބޭނުން ކުރެވިއެވެ.
ފަވަރު ކަނޑުނަރުމަން މަސްތުހުރު ކަނޑަރީ ގޮތުގައި އޮތް އަނގުބޯޅު
ދުވަސް ކަނޑުވެ. މިކަނޑުގެ ނަރަން އަހަރުމަސްގައި މައްސަރުގެ
ފަތުރާއިން ކަމުގައިވާ "ހަވާރާ" އިންނެވެ.

ހުރިގޮތަން ނުވާތީ ދަރުމަވި ޢުރަފާން ބަޔާނުވާނީ
މުސްތިމުންނެވެ. ސަލާންގައި މިގޮތަށް "އާޖަރގާ" ގައެވެ.
މިގަދަނަށް ގަދަމާއި ހަނަފަސްކަން ބޮޑުމުންތަކާ ގޮތުގައެވެ.

ޢުމުރުގައި ހުދުން އެއްދު ފުރަބަރަ ބޭބިނަކާ ގަރުޖާއިނާ
ޖުވައިނިލާގައި މިލާދީން 11 ވަނަ ސަނަތުގައި (ހިޖުރައިން ފަސްވަނަ
ސަނަތުގައި) ހުއްދުން ބޭގާއެވެ. މިއީ ހަމައިކަނި ޕާރުކައުންނެވެ.
އިރުމަތީގެ ޓަކުމަތިކަން ގިނަވ ގަސްވަހާގެ ޝުރަފުގެ ޖައްވަގެޅި
ނުވަތަ ނުނުޅި ބޭފުޅުންގެ ސަކަތުގައި އޭރަށް ޝާސަރާރަރު
ހަދަވައިވައެވެ. މަސީހީ ޢުރަފާން ބޭބިނަކާ ގާރުޖާން ދިރާއި 16 ވަނަ
ސަނަތުގައެވެ. އިބަނީގައި މިބާވަތުގެ ޕާރުކަތް ބިނާކުރުވި އިސްލާމީ
ބިދައިންނެވެ.

ސިސިލިއަން ބަލާއިރު އިޓަލީގެ އޮރިއެންޓަލިސްޓެއް ކަމުގައިވާ
ގެބްރިއެލީ ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި މުސްލިމުން ސިސިލީގައި ވެރިކަންކުރި
ދުވަސްވަރަކީ ވަރަށް ފައިދާހުރި، ވަރަށް ބިނާކުރަނިވި ދުވަސްވަރެކެވެ.
އުފެދުން މިޖަޒީރާގެ އިޖްތިމާޢީ ކަންތައްތަކާއި އިޤްތިޞާދީ ހާލަތަށް
ރަނގަޅު ހެޔޮ ބަދަލުތަކެއް ގެނައެވެ. މުސްލިމުން އެރަށަށް ދިޔައިރު
އޮތް ފިއުޑަލް ނިޒާމު އުވާލިއެވެ. ސިސިލީގެ ދަނޑުވެރިކަން ދިރުވާ
ދަނޑުބިންތަކުގެ ފައިދާ އެންމެންނަށް ކުރާނެ ނިޒާމެއް ތަޢާރަފު
ކުރިއެވެ. އަރަބިންނާއި މުސްލިމުންގެ އިލްމީ ހުނަރުތަކުން
ބަލާއިރު ސިސިލީގެ ބަހުގައި އިސްލާމީ މައިދާނުގައި ބޭނުންކުރެވޭ
އަރަބި ބަސްތަކުން ގިނަކަން ފާހަގަ ކުރެވެއެވެ. އެއީ ދަނޑުވެރިކަން
ފެންދިނުމާއި ދަނޑުވެރިކަމުގެ އާލާތްތަކާއި ގޮވި ކަންތައްތަކާއި
ބިމުގެ ފަސްގަނޑާބެހޭ ބަސްތަކެވެ.

މުސްލިމުން ސިސިލީގައި ގެންގުޅުނު އިޤްތިޞާދީ ސިޔާސަތުގެ
ސަބަބުން އެރަށުގެ ރައްޔިތުންގެ ރުހުން ލިބުނެވެ. އަދި ވަރަށްކުރު
ދުވަސްކޮޅެއްގެ ތެރޭގައި ސިސިލި ދަނޑުވެރި، މުސްލިމު ރަށްރަށް
ބަދަލުވެއްޖެއެވެ. މުސްލިމުން އެރަށަށް ފެނުބޯރާއި ނާރިނގެ
ގެންދިޔައެވެ. ސިސިލީގައި މިއަދުވެސް އެންމެބޮޑަށް ހެއްދޭ ތަރުކާރީ
މިދާބަވަތް. މުސްލިމުން އެރަށަށް އުއްދަނޑަކު ކަމާއި ކަވާއި
ތޮށާއި ކަދުރާއި ކަރާއި ބަދަނާއި ކަރުދާސް ހަދަން ގެނެސްދޭ ބޫރި

ގެންގޮސް ހެއްދިއެވެ. މިހާލުގެ ސަބަބުން ހަކުރު އުފެއްދުމާއި ފަނުވި

އުފެއްދުންފަދަ ވަސީލަތްތައްވެސް އެރަށަށް ތަޢާރުފުވެގެން ދިޔައެވެ.

މުސްލިމުން އުތުރު އެފްރިކާއިން ހަމަ ވައްޓަފާރާގެ ގޮތުން އެކަރަށް

ގެންދިޔައެވެ. މިއީ ޒިރާޢީގެ ގޮތުން ވަރަށް މުއްސަނދި ގޮވާމުކެވެ.

މިދާއިރާތަކާއި މާލިޔަ ފެހިކަން ބޮޑުތަކުން ފާހަގަކުރެވެއެވެ. އަދި

އެއީ ވަރަށް ގިނަދުވަސް ވަންދެން ފިނޑު ކާރުގައި ރައްކާކޮށްލެވޭފަދަ

ބަރުއްޖު ގޮވާމުކެވެ. އާއްމުކޮށް އެއީ ދަރުވެރިންނާއި ބާރު

ދުވަސްވަރަން ވަރަށް ރަނގަޅު ކާނާއެކެވެ.

ވާރޭފެން ނަގާ ރައްކާ ކުރުމަށްޓަކައި ސިސިލީގައި ބޮޑެތި

ޓާނގީތައް މުސްލިމުން ބަނުއްވިއެވެ. މިއަދުވެސް މިޓާނގީތައް ފާހަގަ

ކުރެވެއެވެ. މިއަދު ފެނުބާރު ތަފާތު ބާވަތްތަކަން އަރަބި ނަންތައް

ކާރީޒް ފާހަގަ ކުރެވެއެވެ.

މިޝްކޯ އަވާރު ނަމަކަށްކިޔާ މުއައްސަސާ ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި

މުސްލިމުން އެހަރުގެ ބިންތަކުން ކުދިކުދި ބައިތަކަށް ބަހާ މީހުންނަށް

ދިނެވެ.

ސިސިލީން މުސްލިމުން ފޫބުޔާ ވިދިގެން ސާދަވަނަ ސަތޭކައިގައި

ކަފާހެއްދުން ހުއްޓުނެވެ. ނޯމަނުން ސިސިލީގައި މިއަދުވެސް ހަކުރު

ނަރަންޖު. އެމަނުން ހަކުރު ޖަހައެވެ. އަދި އަރަބިބަހުން ޖެހެއެވެ.

މުސްލިމުން ސިސިލީގައި ދަނޑުވެރިކަން ތަރައްޤީ ކުރުމުގައި ކުޅުއްވާ

ދައުރުގެ މުހިންމުކަން ސިސިލީ ބަހުގައި ހިމެނޭ ދަނޑުވެރިކަމާބެހޭ ބަސްތަކުން އެނގެއެވެ. ނާޢޫރާއަށް ނޯރިއާ، ޖާބިޔާއަށް ގެބިއާ، ސާނިޔާއަށް ސެނިޔާ، ސާގިޔާއަށް ޖެކިޔާ އަދި މުޢުސިރާއަށް މާޖަރާ ސިސިލީގައި ކިޔާކަން ފެނެއެވެ.

2- ގެރިބަކަރި ބެލެހެއްޓުމާއި ކުރިއެރުވުން

ގެރިން ކަންބަލިއާއި އޭގެކިރީގެ ވަރަކައީ ވަރަން މަސްހުރު ވާރަކައެކެވެ. މިއަދުވެސް ދިނުމާގެ ބޮޑުތަކުގައި އަންގަ ކަސްމުރު ކަންބަލިއާއި ގެރިން ކަންބަލިއެވެ. އޭގެ ކަރިރީއާއި އަންގަޔަނިކުރު ކަރިކަމަން މިއަދުގެ ދިނުމު ހޯދު ކުރިއެވެ. ސަޤާފަތުގައި މިބާވަތުގެ ކަންބަލި ގިނަކަމުން 15 ވަނަ ޤަރުނުން ފެށިގެން 18 ވަނަ ޤަރުނާ ހަމައަށް ދިނުމުގެ ކަރިރީގެ ބޮޑުތަކުގައި ނަގާލާފައިވާނީ ސަޤާފަތެވެ.

ގެރިން ކަންބަލި ސަޤާފަތް ގެނދިޔައީ މަރުކަޒުން ދިޔަ މުސްލިމުންނެވެ. އެކަންބަލި ނިސްބަތްވާނީ "މަރީން" ނަސީހަތަށެވެ. މިއީ މަރުކަޒުގެ ގޮތުގައި އިސްތިމާރު ނަސީހަތެކެވެ. މުޅިއަށްދިރުން ދައުލަތުގެ އަންގަ ފަރުދުވެސްވަރު މަރީން ނަސީހަތުގެ މީހުން ޖިހާދުގެ މައިދާނުގައި ވަރަން ހުށަހަޅަނީ ދައުލަތް ކަރަފާއިފައެވެ. ފަރަންސާސް

ވިލާތުގެ އިޤްތިޞާދީ ދުއައްރިޔާލަތުގައިވާ ޖާގަބަރު ވިލާތާ ގޮތުގައި ދަރީންގެ އަސްލަކީ ޢަރަބިބަހުގެ "ދަރީން" ކަމަށް ވެދާނެއެވެ. އެއީ އެކެރީގެ އާމްދަނީކަމާއި ވަރުގަދަކަމުންނެވެ.

ސްކޫލްގައި ބަލަނީ ހުރިހާއްޓުމުގެ މަސައްކަތް ކުރުވުމުންދަނީ މަޤުބޫލުގައި ޢަރަބިންނާއި މުސްލިމުން އެމަސައްކަތް ކުރާގޮތެވެ.

ސްކޫލްގައި ވިދިވަނަ ސަރުކާރު ޖެހިންދަނީ މިކަމަށް ބޭނުންކުރުވުން ނިޒާމުގެ ދުސްތޫރުއެވެ. މިބަސް އަދިސްފުދިވަނީ ޢަރަބިބަހުގެ "މަޝްރޫ" އިންނަނީ. މިނިޒާމުގައި ބަލަނީ ހުރިހާއްޓުމުގައި ތަޢާވުނުވި މަގުތަކާއި ގެންގުޅުނުވި އުސޫލުތައް އަދިސްފުދިވެއެވެ.

ސްކޫލާއި ޕްރޮގްރާމްގައި ބަލަނީ ހުރިހާއްޓުމާބަހާ މައިދާނުގައި ގެންގުޅޭ ދިނަ ބަސްތަކަކީ ޢަރަބިބަހުން ނަގާފައިވާ ބަސްތަކެކެވެ. މިގޮތުން ފާހަގަކުރެވޭ ބަސްތަކުގެ ތެރޭގައި މުސްތަޤްބަލުކުރާއި އަދާކުރުން ހިމެނެއެވެ. މުސްތަޤްބަލް އަދިސްފުދިވަނީ ޢަރަބިބަހުގެ މުސްތަޤްބަލު އިންނަނީ. މިބަސް ބޭނުން ކުރެވެނީ ކާކުކަން ނަގާ ބަލަހައްޓާ ފެނިދާއެވެ. އަދާކުރުން މިބަސް އަދިސްފުދިވަނީ ޢަރަބިބަހުގެ އަދާއުކުރުން އިންނަނީ. އެއީ ބަލަނީ ހުރިހާއްޓުމާ މިނޭގެ ފެނިދާއެވެ.

އަހުގެ މައިދާނަށް ބަލާއިރު މަޣުރިބުގެ އަހަލީ ސަވައިޖުލުޢަ
އުސަމަލު ވަރަށް ވަރުގަދަ އަދި ހަރަކާތްތެރި އުއްޗެކެވެ. މިއަހާ
އިޖިޕްޓާއި ސްޕެއިނާއި ފަރަންސޭސި ވިލާތުގެ އަސްތަބަލް ކަރުކަރު
ކުރުވެނެވެ. ސިސިލިއާއި ސްޕެއިނަށް މި އަސްގެންދެވުނީ އިސްލާމީ
ފުތޫޙާތު ތަކުގައެވެ. ޢަރަބީގެ އަސް ހަރަކާތްތަށް ދިރާއި މިދަރުމަގެންނެވެ.
ސްޕެއިން ބަހުން މިއަހުގެ ނަމަކީ ޖެނެޓެވެ. އިނގިރޭސި ބަހުން ކިޔަނީ
Jennet (ޖެނެޓް) އެވެ. މިބަސް އައިސްފައިވަނީ މަޣުރިބުގެ މަޝްހޫރު
ޒެނާޓާއަށް ކަބީލާ ޖަނާމާ ޒެނާޓާގެ ނަމުންނެވެ. މި ޒެނާޓާގެ
މީހުންނަކީ އަސްގެންގެދާއި ތަރުބިއްޔަތު ކުރުމުގެ މަސައްކަތުގައި
ވަރަށް މަޝްހޫރު ބަޔެކެވެ. ސްޕެއިން ބަހުން ޖެނެޓްގެ މާނައަކީ
އަސްވާރެވެ. އަހަން ސަވާރުވާ މީހާއެވެ.

3- ބިސްޕާއަބުގެ މައިދާން

ބިސްޕާއަބުގެ މައިދާނަށް ބަލާއިރު މުސްލިމުން ޢުރުފާން
ތާރީޚުގައި އެންމެ މުހިންމު ބިސްޕާއަބުގައި ކުރުދާސް އުފެއްދުމުގެ
ބިސްޕާއަބެވެ. މި ބިސްޕާއަބުގެ ތާރީޚު ނުކުރެވިފައިނުވާ ކޮޕަރޭޝަންތައް
ނުފެންނަނީއެވެ. އަދި ފޮތްތަކާއި ލިޔުންތައް އާންމުކުރަ ހަމައަށް
ފޮތުގެން ނުދިޔައީއެވެ.

ކަރުދާހުގެ ސިނާޢަތުގެ ކުރިން މީހުން ލިޔެއުޅުނީ ބުރްކީ ފަތްގަނޑާއި ހަމުގައެވެ. މުސްލިމުން ކަރުދާސް އުފެއްދުމުގެ މަސައްކަތް އެންމެ ފުރަތަމަ އުނގެނުނީ ސީނުކަރައިގެ މީހުންގެ އަތުންނެވެ. ނަމަވެސް ސީނުކަރައިގެ މީހުން މިކަމަށް ބޭނުން ކޮށްފައިވަނީ ފަރުވިކަމުން އެއީ އާންމުންނަށް ލިބޭވަރަށް މާއަގުބޮޑު އެއްޗަކަށެވެ. ކަރުދާސް އުފައްދާ ކާރުޚާނާއެއް އެންމެ ފުރަތަމަ ޤާއިމުކުރެވުނީ ހާރޫނުއްރަޝީދުގެ ވެރިކަމުގައި ހިޖްރައިން 2 ވަނަ ސަތޭކަ (މީލާދީން 8 ވަނަ ސަތޭކާ) ގައެވެ. އެއަށްފަހު އިސްޕެއިނާ ސުރިޔާ މައިރަން ތަކެއްގައި ކަރުދާސް އުފެއްދުމުގެ ކާރުޚާނާތައް ބިނާކުރެވުނެވެ. ވަރަށް އަވަހަށް މަޣުރިބާއި އަންދަލުސްއާއި ސިސިލީއަށް މިސިނާޢަތް ހިނގައްޖެއެވެ. އަންދަލުސްގައި ކަރުދާސް އުފެއްދުމުގެ މުރިސްދު ކާރުޚާނާތަކާއި މަރުކަޒުތައް އުފެއްދުނީ ޝާޠިބާގައެވެ. މިއަދުވެސް މަޣުރިބުގައި އެންމެބޮޑު ކަރުދާހަށް ޝާޠިބީ ކަރުދާސް ކިޔައެވެ. އަލްއިދްރީސީގެ ލިޔުއްވުން ބަކުރައި ޝާޠިބާގައި ކަރުދާސް އުފައްދާ ވާރަކަ އައިސްވަރިވެއެވެ.

ހާރުދުމް ބަރަވީވެސް ޝާޠިބާގައި ކަރުދާސް އުފައްދާ ވާރަކަ ދިރުއްވާފައިވެއެވެ. އެހާ ދިރުއްވާފައިވާ ގޮތަކީ ޝާޠިބާގައި އުފައްދާ މޮޅު ކަރުދާސް އަންދަލުސްގެ އެހެން ތަންތަނަށް ގެންދިޔައެވެ.

ކަރުދާސް އުފެއްދުމުގެ މަސައްކަތް ހުޅަނގަށް އުނގެނީ
ތޭރަވަނަ ސައްތާގައެވެ. އިޓަލީއާއި ފަރަންސޭސި ވިލާތުގެ ތެލުނުގައި
ކާރުޚާނާތައް ބިނާކުރެވުނީ ތޭރަވަނަ ސައްތާގައެވެ. މަޣްރިބުން
ފެނިފައިވާ އެންމެ ޤަދީމީ ކަރުދާހުގެ ތާރީޚަކީ ބާރަވަނަ ސައްތައެވެ.
އެއީ އަންދަލުސްއާއި ސިސިލީން އެތެރެކޮށްފައިވާ ކަރުދާސް ތަކެކެވެ.
ކަރުދާސް ބޮނޑި އަން ޖަހަބިން ކިޔަނީ "ރިޒްމާ" އެވެ. ސްޕޭން ބަހުގައި
ކިޔަނީ ރިޒްމާއެވެ. ފަރަންސޭސި ބަހަށް އިނގިރޭސި ބަހަށް މިކަލިމަ
ގޮސްފައިވަނީ އަރަބި އަސްލުންކަން އެނގެއެވެ.

އިސްލާމީ ފުތޫޙާތުތަކު ދެމެދު ނަސާރާން ކަނޑުގެ

ކަންކޮޅުތަކަށް ތޫތުގަނޑާއި ފަތުފަތި ގެންގޮސްގެން ފުށިރިގެން ދިޔައެވެ.
ފަތުރުވި މަސައްކަތާއި އުފެއްދުންތަކާއި އަންދަލުސް އިންތިޒާމު ޝުރަފުން
ގެންދެވުން ދުނިޔެ ބިސާރައްޕިސީގެ ތަރައްޤީ ހިތުން އެއް
ބިސާރައްމާއެވެ.

ސިސިލީއާއި ސްޕާނުކަރައިގެ ރަސްމުކުރުމާއި އިޓަލީގެ
ރަސްތަކުން ފަތުރުވެ ބިސާރައްމާއި ފަތުރުވެ ގެންގުޅުމުގެ މަސައްކަތް
ދިޔައެވެ. މިލާދީން ތޭރަވަނަ ސައްތާގެ ހަމައިން ދިޔައިރު އިޓަލީގެ
ވަރަށްގިނަ ރަށްރަށުގައި ފަތުރުވެ ބިސާރައްމާ ތޮއްޓި ބިސާރައްމާއިވެ
ތޭރަގައި ހިމެނިގެން ހިނގައްޖެއެވެ. އެހެންނަމަވެސް ޖަރުމަނާއި
ފަރަންސޭސި ވިލާތުގައި ފަތުރުވާނެހެން ތޮއްޓި އުފެއްދި ކާރުޚާނާތައް

ޤާއިމުކުރެވުނެވެ. މިކާރުޚާނާތަކުގައި މަސައްކަތް ކުރުމަށާއި މިތަންތަން ހިންގުމަށްޓަކައި އުތުރު އެފްރިކާއާއި ސިސިލީއާއި އަންދަލުސްއިން މުސްލިމުން ގެންދެވުނެވެ.

އަލްއަމީރު ޢަބްދުއްރަޙްމާނު އައްސާނީ (ނުވަތަ 2 ވަނަ ޢަބްދުއްރަޙްމާން އަންދަލުސްއަން ދާރުއްޝިރާޖު ނުވަތަ ކަސަބް ބަދަލާއިން ޒަރީކުރުމާއި ބޮވަދު އެޅުމުގެ މަސައްކަތް ތަޖުރިބާ ކުރެއްވިއެވެ. މި މަސައްކަތް ކުރެވުނީ ގަނޑުވަރު ތެރޭގައި ޤާއިމުކުރެވުނު ކާރުޚާނާ އެއްގައެވެ. މިކާރުޚާނާ ފުރަތަމަ ބޭނުންކުރެވުނީ ރަސްގެފާނަށް އަމިއްލައަށް ހެދުނުކުރެވޭ ތަށް ވިއްކުމަށްޓަކައެވެ. މިކާރުޚާނާއިން ރަސްގެފާނަށް ނުވަތަ އަމީރަށް ތައްޔާރުކުރާ ހެދުންކުރެވޭ ދޫކުރެވޭގައި އަމީރުގެ ނުވަތަ ރަސްގެފާނުގެ ނަންފުޅު ލިޔުއްވިއެވެ. މި މަސައްކަތް ކުރާތަން (ނުވަތަ ގެ) ބައިތުއްޠިރާޒާ މިހާރު ސާބިތުއްޖިރާޒާ ކިޔައެވެ.

„މަރިއްޗާ“ ސަހަރަޔާ އަންދަލުސްގައި ފެތުރުނު މަސައްކަތްކުރާ އެންމެ ބޮޑު މަރުކަޒެވެ. ޤުރުބުގެ ފަތްލިތަކުން ވަރަށް ގިނައިން ފޮތިގަނޑު ކަމަށްވެއެވެ. ޤުރުބުގެ ރަސްރަސްކަލުންނާއި އަމީރުންނާއި އެއްބަސްވުންގެ ދަރިދަރިކަލުން ފޮތި ބައްތިވައި ގަނޑުވަރު މަތިން. އަލްއިދްރީސީ ލިޔުއްވާފައިވާ ގޮތުގައި

މަރުއްޔާގައި 800 ދަރުއްޔާރާޓު ހުއްޓެވެ. މިރަށްޓާނގައި ތޮފަޅު ބޮވަޅު ބޮވަޅުގެ ފަހުވި ހުރިމާއި ފޮތި އުފައްދައެވެ.

ސިސިލީގެ ޕެލެރަމޯގައި ބަތޫރަފްގައި ދަރުއްޔާރާޓެއް ހުއްޓެވެ. މިއީ ނޯރމަންނުންނަށް މުސްލިމުންގެ ކިބައިން ލާރުބަލި ތަނެކެވެ. މިތަނާއި މިތަނުގައި މަސައްކަތްކުރި މަސައްކަތް މީހުން ނޯރމަންނުންގެ ޕެރީރުގައިވެސް އުމަސައްކަތް ހަމައެކޮށް ކުރިއެވެ. ދުވަސް ޝްޗަރު ތޮރުކުރައްވި އަބާނާއި ވިއްސަގެ ދަރުވާރުސާރުގައި މިސާރުވެސް އެބައޮތެވެ. މި އަބާނާގެ ވަރައިގެން ޗަރީކާނުފަޔިވަރީ އަރަބި ފިޔަސްތަކުންނެވެ. މިފިޔަލުން އެނގޭ ގޮތުގައި އެއީ ބަތޫރަފްގެ ސަރީ ދަރުއްޔާރާޓުގައި އުފައްދަފައިވާ އެއްޗެކެވެ. މި އަބާނާ ހަދަފައިވާ ތާރީހުވެސް އަރަބިގައި ލިޔެފައިވެއެވެ. އެއީ 528ހ. (މީލާދީން 1334 މ.) ވަނަ އަހަރުއެވެ.

ތާރީހު ބުނާގޮތުގައި އިސްޕޭނުގެ ރަސްގެފާނު 2ވަނަ ޗާލްސް ފަހުވިގެ މަސައްކަތްކުރާ މުސްލިމު މަސައްކަތްތެރިން ތަކެއް ސިސިލިއަށް ގެނައްވިއެވެ. އަދި ސިސިލީން އުނިގެ މަސައްކަތްކުރާ މުސްލިމު މަސައްކަތު ތެރިންތަކެއް ސްޕޭނަށް ގެންދިޔައެވެ. މިއީ މިޒަމާނުގައި ދަގުއިރުތަކުގެ ފުރުގައި ތަޖުރިބާކާރުން ބަދަލުކުރެވޭ ބިދައިން ކޮންފުޅަކާ ހަމަކަށެވެ.

ފާއިދުކުރެވުނެވެ. މިކަރުދާސްތަކުގައި މަސައްކަތް ކުރުމަށާއި މިތަންތަން ހިނގުމަށްޓަކައި އުމުރު އެތްރިކާއާއި ސިސްޓީމާއި އަންދަވްސްއިން މުސްތިމުން ގެންދެވުނެވެ.

އެވްއަމިޔު ޕްރައިމަރީން އައްސާސީ (ނުވަތަ 2 ވަނަ އިބްތިދާއީން އަންދަވަސްއަން ދަރުއްޖަރާޖު ނުވަތަ ކަސަބު ބަދަލާއިން ޖަރީކުރުމާއި ޖަވާބު އެކުމުގެ މަސައްކަތް ތަފްރާޒު ކުރެއްވިއެވެ. މި މަސައްކަތް ކުރެވުނީ ގަނޑުވަރު ތަރާގައި ފާއިދުކުރުވުނު ކަރުދާސް އެއްގައެވެ. މިކަރުދާސް ފުރަތަމަ ބޭނުންކުރެވުނީ ރަސްމީ ފާސްކުރާ އަދިރުތުންތަން ގެދުންކުރުމަށް ވިއުމަންޓަކައެވެ. މިކަރުދާސްއިން ރަސްމީ ފާސްކުރާ ނުވަތަ އަދިރަށް ތަޢާރަކުރާ ގެދުންކުރުގެ ދަރުބުގައި އަދިރުގެ ނުވަތަ ރަސްމީ ފާސްކުރާ ނަރުފުދު ވިއުވެއެވެ. މި މަސައްކަތް ކުރާތަން (ނުވަތަ ގެ) ބަވަހައްޖާ މިހާރަށް ސާބިތުއްޖަރާއްޖާ ކިއުއެވެ.

“މަރިއްޔާ” ސަހަރަޔި އަންދަވަސްގައި ފޮލިޔުމުގެ މަސައްކަތްކުރާ އެންމުބުގެ މަރުކަޖެވެ. ދިރަފުގެ ފައްޔިތަކުން ވަރަނގިނަ އިން ފޮލިގަނަ ކަމަނުވައެވެ. ދިރަފުގެ ރަސްރަސްކަފުންނާއި އަދިރުންނާއި އެބޮޑުފުނުގެ ދަރިދަރިކަފުން ފޮލި ބައްދަވައި ގެންފައިވަނީ މިތަންތަނެވެ. އެތައިދަރިޔާ ފިއްތާފައިވާ ގޮޅިގައި

މަރިއްޗާގައި 800 ދަރުމައްޖަރާޖު ހުއްޓެވެ. މިތަންތާނގައި ތަފާތު ބާވަތު
ބާވަތުގެ ފަރުވި ހުރުމާއި ފޭދި އުފައްދައެވެ.

ސިސިލީގެ ފުރިރަން ބަލިރަމްގައި ދަރުމައްޖަރާޖެއް ހުއްޓެވެ. މިއީ
ނޯރމަނުންނަން މުސްލިމުންގެ ކިބައިން ފާރުތަވި ތަނެކެވެ. މިތަނާއި
މިތަނުގައި މަސައްކަތްކުރި މަސައްކަތު މީހުން ނޯރމަނުންގެ
ފުރިކަމުގައިވެސް އެމަސައްކަތް ހަމައެގޮތަށް ކުރިއެވެ. ދުވަސް ޚޮޖަރ
ޤުރުކުރުއްވި އަބާރާއް ވިލާތުގެ ދަރުވާސާތަކުގައި މިސްރުވެސް
ހުބައްޓެވެ. މި އަބާރާގެ ވަރަދިގެން ޗަރިކާރުތަކުގައި އަރަބި
ލިޔުންތަކުންނެވެ. މިލިޔުމުން އެނގޭ ގޮތުގައި އެއީ ބަލިރަމްގެ ޝާހި
ދަރުމައްޖަރާޖުގައި އުފައްދަފައިވާ އެއްޗެކެވެ. މި އަބާރާ ހަދަފައިވާ
ބުރިކުވެސް އޭނގައި ލިޔެފައިވެއެވެ. އެއީ 528ހ. (މީލާދީން 1334
މ.) ވަނަ އަހަރެވެ.

ބާރިން ބަނގާޅުގައި އަންދަލުސްގެ ރަސްގެފާނު 2 ވަނަ ރޮޖަރސް
ފަރުވިގެ މަސައްކަތްކުރާ މުސްލިމު މަސައްކަތްތެރިން ތަކެއް
ސިސިލީއަށް ފޮނުއްވިއެވެ. އަދި ސިސިލީން އުޅުނު މަސައްކަތްކުރާ
މުސްލިމު މަސައްކަތް ތެރިންތަކެއް ސަޤާފަތް ގެންދިޔައެވެ. މިއީ
މިޖާފުނުގައި ދަރުއްތަރުކާގެ ގުދުގައި ތަކުރިބާކާރުން ބަރަކާތްތަކާ
ބިރައިން ކާންވާ ކަމެވެ.

ދުއްދަރުސީއަކީ މުސްލިމުން ސްޕެއިނާއި ސިސިލީއަށް

ތަޢާރުފުކުރި މުސްލިމުން ދަރުސްފުރި ކަމެކެވެ. އޭގެ ކުރިން ޔޫރަޕަށް

ހަކުރު ގެންދަނީ ފާޑިވި މިސްރުންނެވެ. އިޓަލީއަށް މިސްރުން އެންމެ

ފުރަތަމަ ގެންދެވުނު ހަކުރުގެ ޝިޕްމެންޓް ގެންގޮސްފައިވަނީ 996

މ.ވަނަ އަހަރުއެވެ. އޭގެކުރިން ޔޫރަޕު މީހުން ފޮނިކުރަ ތެއްޔޮމަސްޓަކާއި

ބޭނުން ކޮށްފައިވަނީ މާމުއެވެ. ސަލީބީން ދުއްދަރުސީ ދަރަސްކޮށްފައިވަނީ

ސާމުކުރައިގެ ތަރައްޤީކުރެވުނެވެ. ހަކުރު އުފެއްދުމުގެ މަސައްކަތް

ޔޫރަޕުން ދުނިޔޭގެ ފަރާތްތަކަށް މިއާދީން ސަރަހައްދުތަކަށެވެ.

ޔޫރަޕުގެ ހިސާބު ބަސްޓަރަކާއި ގެއްލުމެއް ހަކުރަށް މިއަދު ހިއްސާވަން

ނަގާފައިވަނީ އިރަބި ބަހުންނެވެ. އިރަބިބަހުން ހިއްސާ ސުކުރުވަރެވެ.

މިއީން އެނގޭ ޔޫރަޕުގެ މީހުންނަށް ހަކުރު އެނގޭ މުސްލިމުންގެ

ހިބައިން ކަމެވެ. ދިވެހިބަހުގެ ބޭނުންކުރާ ހަކުރު މިބަހުގެ ވެސް

އަސްލަކީ އިރަބިބަހުގެ "ސުކުރު" އެވެ. ދިވެހި ބަހުގައި ސުޖޫ ހާއަށް

ބަދަލުކުރުމަކީ ވަރަށް އާންމު ކަމެކެވެ.

ގެރިބަކަރިގެ ހަށި ދިރާސާކުރުމުގެ މަސައްކަތް ދަރުގަސްކަން

ކުރެވުނެވެ. މީގަ ދުރުއިން އެއްގަތްކާ އަދާލިސް ގަމެވެ. މި ނިސްބަތްދަވަނީ

ލިބިއާގެ އަދާލިސް އަށެވެ. ގެރިބަކަރިގެ ހަށި މީގަތަން

ދިރާސާކުރުމުގެ ބޭނުންކުރުވަނީ ތަރާއި ސަރުބަވެ. ހަށި ދިރާސާ

ކުރުމުގެ ދިވަނަގަތްކާ ޤުރުޙުގެ ގަނޑެވެ. މީގަތަން ދިރާސާކުރާއިރު

ބޭނުންކުރެވޭނީ ކުރިކަލުންގެ ބަދަލުގައި ގަސްގަހާގެހިތަށް.
އަންދަލުސްގެ ފުރުޖުބާއަން ނިސްބަތްވާ މިގޮތު އަންދަލުސްގައި
ތަރައްޤީވެގެން ހުޅަނގުގެ ޤައުމުތަކަށް ދިޔަކަން ފާހަގަކުރެވެއެވެ.

އާފްރިކާ ހުޅަނގު ބިލާދުގާ ގޮތުގައި އަތަރިސްގައި ހަންދިޔާ
ކުރެވިގޮތަން އަތުލިސް ގޮތް ކިޔައެވެ. އެއީ އަންދަލުސްގެތެރެ ދިރާސާކުރުމަން
ބޭނުން ކުރެވިގޮތެވެ. މިގޮތަން ދިރާސާކުރުމުން، ދާރާސާކުރުމު ހަންގަނޑު
އާމްހަލުން ހިފާނީ އެއީ ފަހުރު ތޮޅުގަނޑެއް ހުންނެވެ.

އައްސަލާމުއި އިރުޤީ ޖިޒާޟަރާވާ ގޮތުގައި ބަޔާނު
އިސްލާމީ ފަރާތުގައިވާ އައްތަރުބިއާ ނަމަކަށްވާ ކަރަކު ހިނގާ
ފެންގަނޑުގަނޑު ވަރަންގިނަ ކަރަކާވެ. މިއަދު މިކަރަން ކިޔަނީ ތުރާބިއާ
(TRABIA) އެވެ. މިޢާލަމުގައި "ތުރާބިއާ" ނަމަކަށްވާ މަޝްހޫރު
ކާއުއްލާއު އުފެއްދިއެވެ. މިޢިލްމު ޙަރްތަކާއި އިސްލާމީ ޤައުމުތަކާއި
ނަސްޚީ ޤައުމުތަކަން އުނގެނިއާ އެގޮތު ކުރަނީ މިކަރަންނެވެ. ދެރަނި
ނަމަކަށްވާ މިޢިލްމުގެ އިލްމުވެރިއަކު ބިލާދުވާ ގޮތުގައި އުނގެނިއަކީ
ތަފާތުކާ ހިންޏަ ތަނީ ފުކަރިނިއެވެ. އެއަން މިޢާލަމުގައި ވަރަތުސްތާ
ފުކަރިނީ ކިޔައެވެ. ސިސީލީގެ މީހުން މިއަދުވެސް މިބާވަތްގެ
ފުކަރީނައަން ކިޔަނީ އުޖްރިއާ (Etria) އެވެ. އަންދަލުސްގެ
އިޓަލީގައި ވަރުސާ މީހުން ކިޔަނީ އެލެޖްރިން (Eletrin) އެވެ.

-4 އިސްލާމީ ފައިސާގެ އަސަރު

އިސްލާމީ ބޮޑު ދައުލަތްތައް ގާއިމުވުމާ ވިދިގެން ވިޔަފާރިގެ ބަރަކާތްތަކެއް ވަރަށްބޮޑަށް ތަނަވަސްވެގެން ދިޔައެވެ. އެހެންކަމުން މުސްލިމުންގެ ފައިސާއަކީ ބާރުގަދަ ގިނަގިނައިން ބޭނުންކުރާ ފައިސާއަކަށް ވެގެން ދިޔައެވެ. މިޒަމާނުގައި ޑޮލަރު ބޭނުންކުރާ ފައިސާއަކަށް ވެގެން ދިޔަކަމެވެ. މިޒަމާނުގައި ޑޮލަރު ބޭނުންކުރާ ފަދައިން ބައިނަލްއަޤްވާމީ މައިދާނުގައި އެދުވަސްވަރު ބޭނުންކުރެވުނީ އިސްލާމީ ފައިސާއެވެ. ސްކެންޑިނޭވިއާގެ ވައިކިންގްސް އާއި ރަޝިއާއި ބޯލްޓިކް ސަރަހައްދުތަކަށް މިފައިސާ ގޮސްފައިވެއެވެ. މިސަރަހައްދުތަކުން އަރަބި ދިރުހަމުގެ ވަރަށް ގިނައިން ފެނިފައިވެއެވެ. ހަމަ ސްކޮޓުލޭންޑުގެ ގާތުގައި އަރަބި ދިރުހަމެއް ހޯދިފައިވާ ނަމޫނާ އެންފިކް (Enfic) ނުވަތަ ކޫފިނަކްދެވެ. މިނަންދިފައިވަނީ މިފައިސާ ފޮތިގައި ކޫފީ އަކުރުން ލިޔެފައިވާތީއެވެ. އަރަބި ދިރުހަމު ތަކުގައި މިފައިސާ ޖަހާފައިވާ ތާރީޚުވެސް ޖަހާފައިވެއެވެ. އެދުވަސްވަރުގެ ޔޫރަޕުގެ ފައިސާގައި އެފައިސާ ޖެހި ތާރީޚް ނުޖަހައެވެ.

އަށްވަނަ ސަތޭކައިގެ ދެވަނަ ބައިގައި އިނގިރޭސި ވިލާތުގެ ހުކުމުގައި އޮފާ މަރުސިއާ ކިންގްޑަމް (ނުވަތަ މަރުސިއާ

ރަސްކަމުގައި) އާންމުކޮށް ބޭނުން ކޮށްފައިވަނީ ރިހިފައިސާއެވެ. މި ރަސްކަމުގެ ރާޖާއަކަށް އެދުވަސްވަރު ހުންނެވި އޮފާ (offa) އެވެ. މި ރިހި ފައިސާގެ އިތުރަށް މުސްލިމުންގެ ފައިސާއާ އެއްގޮތަށް ރަނުގެ ޗާއްޕަ ފައިސާއެއް އެރާޖާ ޖެއްސެވިއެވެ. މިރަން ފައިސާއަށް ދީނާރު ކިޔާފައިވެއެވެ. މިފައިސާ ޖަހާފައިވަނީ ހިޖްރައިން 157 ވަނަ އަހަރު (މީލާދީން 774 ވަނަ އަހަރު) އެވެ. މިފައިސާ ޖެހިމީހާ އަރަބި ދީނާރު ކޮޕީކޮށްފައިވަނީ އަކުރުން އަކުރަށެވެ. އޭގައިވާ އަރަބި ލިޔުންތަކާވެސް އެކުގައެވެ. މިޖެހިމީހާއަށް އެއީ ކޮން އެއްޗެއްކަން އެނގިފައި ނުވާކަހަލައެވެ. މިފައިސާގައި މަރުސިއާގެ ރަސްގެފާނު އޮފާގެ ނަން ޖަހައިފައިވަނީ އެއްކޮޅުން لاإله إلا الله އާއި محمد رسول الله އާ ދެމެދުގައެވެ. އަދި ހިޖްރީ ތާރީޚުވެސް އޭގައި އޮތްގޮތުން (ހިޖްރައިން 157 ވަނަ އަހަރު) ނަކަލު ކޮށްފައިވެއެވެ.

ސިސިލީގައި ނޯމަނުން ވެރިކަން ކުރިއިރު (ހިޖްރައިން ހަވަނަ ސަތޭކަގައި) އުމުރުން ފައިސާ ޖެހިއިރު ކޮޕީ އަކުރުން ލިޔެފައިވާ އަރަބި އިބާރާތްތައް އޭގައި ޖަހާފައިވެއެވެ. ބައެއް ފައިސާ ކޮޕީގައި ހިޖްރީ ތާރީޚާއެކު "محمد رسول الله" މި އިބާރާތް ޖަހާފައިވެއެވެ. މީގެ އިތުރަށް ޔޫރަޕީންގެ ފައިސާއެއް ކަމުގައިވާ އަސްރުބާޕީވެސް އެދުވަސްވަރު ސިސިލީގައި ބޭނުން ކުރެވުނެވެ. ދުބާއީރަކީ ދީނާރުންގެ

ހަތަރުބައިކަމަ އެއްބަސްވެ. ރޯމަނުންގެ ފައިސާއެއް ކަމުގައިވާ ޓަރި
(Tari) ޓާރާފައިވަނީ މިރުބާޔި އަސްލުކަން ބަލައިގެންނެވެ.
ނަސާރާއިން ފައިސާގެ ގޮތުގައި ބޭނުންކުރާ ބަސް ޓަރި ނަގާފައިވަނީ
އަރަބިބަހުން ކަމުގައިވާ ޓަރި އިންނެވެ. ޓަރިގެ މާނައަކީ ވަރަށް ފުރުން
ޓާރާފައިވާއެވެ. ނުވަތަ ވަޒު އަތި ހަރުނާވާ އެއްޗެވެ. މިއީ ސިސިޔުގައި
މުބާޔި ސިފައިކުރުވަން ބޭނުންކުރުވާން ނަން އިތުރުކުރެވެ. އިޝާރާތާއި
ފަރަންސޭސި ވިލާތާއި މޮރޮކޯއަށް މިބަސްދިޔައީ ސިސިލިންނެވެ.

އަރަބިދިރިޔަ ޤަބީލާގެ އިސްތިސްމާރުގައި ވަރަށް މުނިމު
ދަރުބަރު ކެރެފާނާ އެއްކޮށް ބަލިއަޝާރާލި ވިއާރާގެ މުޅީމާތޮ
ތަކުގައި މުސްލިމުންގެ ފައިސާއަކީ ބިސްގަޅެވެ. ޝަރަފު ދިނުން މިފައިސާ
ނަކަލުކަރުގެން ބޭނުން ކުރިއެވެ.

އައިބިރާ ޕޯރިންސުލާގައި ވޭނިންސްލާ ނަމަކަންރާ
ފައިސާއެއް ގެންގުޅުނެވެ. މިއީ އަރަބިބަހުގެ މަންޓޫޝިއިން ނަގާފައިވާ
ބަހެކެވެ. ބިވާއި ފުން ސްޕެއިނުގައި ވީރާނާ ކުރިއަށް ސްޕެއިނުގެ
އުމުރުގައި އެކި މަސްގު ރަސްރަސްކަލުން މިފައިސާ ބޭނުންކުރިއެވެ.

މުރާބިޠުންގެ ދީނާރައި މިލްކާތަކު ވަރަރުބަޓީން އާންމުކޮ
ފައިސާއެކެވެ. މިފައިސާގެ ކޮރަން މުޅަކަން ފާރަގެކުރެވިއެވެ. މިހެންވެ
ސްޕެއިނުގެ މަސްގު ރަސްރަސްކަލުން މިފައިސާއަން ވަރަން
އިސްކަންދިންނެވެ. މިފައިސާ އުމުރުގެ ތޯރާގައި މަސްހޫރުވެފައިވާ

މެޓިކަލް (Metical) މިނަމުންނެވެ. މިބަސް ނަގާފައިވަނީ އަރަބިބަހުގެ މިތްޤާލުންނެވެ.

މުޒާމްބީކުގެ ވެރިކަން ހުޅަނގު އެފްރިކާއަށް ވަރަށްބޮޑަށް ފެތުރިގެން ފުޅާވެގެން ދިޔައެވެ. ގާނާގެ ރަންވަޅުތަކާ ހަމައަށް މިވެރިކަމުގެ ބާރު ފެތުރިގެން ގޮސްފައިވެއެވެ. ސަހަރާ ހުރަސްކޮށް ކުރެވޭ ވިޔަފާރި ކޮންޓްރޯލް ކޮށްފައިވަނީ މުޒާމްބީކުންނެވެ. މި ވެރިކަމުގައި ގާލިބް ސާފު ރަނުން ދީނާރު ޖެހުނެވެ. މިހެންނެވެ މިފައިސާ މިރަސްކަމުގެ އެތެރެއާއި ބޭރުގައި ވަރަށް ބޮޑަށް ފެތުރިގެން ގޮސްފައިވާކަން ފާހަގަ ކުރެވެއެވެ. މިފައިސާއަށް މުދަލުގެ ބޮޑަކޭ މިއަދު ކިޔެއެވެ. އަށްވަނަ އަލްފޮންސް މިދީނާރު ނަކަލުކޮށްގެން 1173ގައި ފައިސާ ޖަހާފައިވެއެވެ. އަލްފޮންސް (8 ވަނަ) އަކީ ކަސްޓާލިޔާގެ ރަސްގެފާނެވެ.

މުޒާމްބީކުގެ ދަށްއަރިއްމި މުވައްރިޚުންގެ ދައުލަތު ޤާއިމުވުމުން މުސްލިމުންގެ މާލީ ނިޖާރާއި ފައިސާގެ ނުކުތުޖު އައިބީރިއާއަށް ފޯރިއެވެ. މުޒާމްބީކުގެ މިތްޤާލުގެ ބަދަލުގައި އެދުވަސްވަރު ގެންގުޅެވުނީ ޑޮބްލާ (ނުވަތަ ދީނާރުގެ ދެގުނަ) ނަމަކަނާ ފައިސާއަކަށެވެ. ޑޮބްލާގެ ދެބައިކުޅަ އެއްބައިގެ ނަމަވަނީ މަރްބޫޓީނެއެވެ. މިނަން ނިސްބަތްވަނީ މުރާބިތޫން ޤަބީލާއަށެވެ. މުވައްރިޚުންގެ ދައުލަތް ޤާއިދު ކުރެވުނީ މިޤަބީލާގެ ރަސްގަނޑުވެރިންގެ

އެތްމީގެއެވެ. ފަނަރަވަނަ ސަތޭކައިގެ ފުރަތަމަ ހަމައަށް ޖެބޫ
ފިސާދާއެގެ ގޮތުގައި ފަސްތާވާގައި ކަތިލުންގެ ރަސްކަމުގެ
ސަރަހައްދު ތަކުގައި ބޭނުންކުރެވުނެވެ. އެއީ ފަރަންޖީންނާއި
އިޓަލީއާގެ ވެރިކަމުގެ ދުވަސްވަރާ ހަމައަށެވެ.

ޢަރަބިންގެ ތަފާތު ބަސްތަކުގައި އިސްތިލާހީ މައިދާނުގައި
މިއަދުވެސް ވަރަށްގިނަ އަރަބިބަސްތަކެއް ބޭނުންކުރެވެއެވެ. މިއިން
އެނގޭނީ އިސްތިލާހީ ބައްތަރުން މުއާމަލާތުގެ ވިޔަފާރިއާއި އާދަކާދައިގެ
އަސަރު ވަރަށްބޮޑަށް ފޯރާފައިވާކަމެވެ. އިބާރީ ބަހުގައި ބޭނުން ކުރާ
ބަސް ޒެއްކާ (Zecca) ނަގާފައިވަނީ ދާރުއްސިއްކާ (ސިއްކާގެ)
އިންނެވެ. ސިއްކާގެ ނުވަތަ ދާރުއްސިއްކާއަކީ ފައިސާޖަހާ ތަނެވެ. ޗެކް
(Cheque) މިބަސް އައިސްފައިވަނީ އަރަބިބަހުގެ "ސައްކު"
އިންނެވެ. ޖަރުމަން ބަހުގައި ބޭނުންކުރާ ހިސްވް (Hechsel) އާ
ޑަޗްމަން ބަހުގައި ބޭނުންކުރާ ވިސްވް (Wissel) އައިސްފައިވަނީ
އަރަބިބަހުގެ ވަޞްލުންނެވެ. އަދި ބިލްވެ. ކަސްޓަމްސްގެ ދާއިރާގައި
ބޭނުންކުރާ ޓެރިފް (Teriff) ނަގާފައިވަނީ އަރަބި ބަހުގެ "ތަޢުރީފު"
އިންނެވެ. ވިޔަފާރި ބަދަލުކުރުމުގެ މާނަގައި ބޭނުންކުރާ (Traffic)
މިބަސް ނަގާފައިވަނީ އަރަބިބަހުގެ "ތަފްރީޤު" މިބަހުންނެވެ.

ސްޕޭން ބަހުގައި މާލީ މައިދާނާއި ވިޔަފާރީގެ މައިދާނުގައި
މިއަދުވެސް ވަރަށްގިނަ އަރަބިބަސްތަކެއް ބޭނުންކުރެވެއެވެ. އޭގެ

ތެރޭގައި ސްޕެއިނަށް އަލްމަންޞޫރު ބޫނުން ކުރުމާއި މާލީ
ކަންތައްތައް ތަފާސްހީ މިހާރަށް ގަބޫލު ބޫނުންކުރެއްވުން ހިމެނެއެވެ.
އަލްމަންޞޫރުގެ އަސްލަމީ އަލްމުސްތަރުފާ. ގަބޫލުގެ އަސްލަމީ
ގަބޫލެވެ. ބާބުރަގައި ވިލާތް އެއްޗެހިން ނަގާ ޤާނޫން އަލްމަރުވާ
ކިތައްވެ. މިބައިގެ އަސްލަމީ އަލްމަރުވާސާއެވެ. މިއީ މުނާޒަރާން ޙަރަކާތުން
ކަމެއް ނޫނީ ހާދިސާ ޤާނޫނެއް. މިއީ ނަސްރާނީންގެ ރަމަޟާންކަން
ކަމުގެ ބުރުތަކުގައި ނުދެން ޤާނޫނެވެ.

5- ބޭސްފަރުވާއި ގަސްގަހާގެހީގެ ފައިދާ

އިސްލާމީ ބޭސްފަރުވާގެ ދަރުސްގާގައި އެންމެ މަޝްހޫރު ޢިލްމުވެރިންގެ ތެރޭގައި ރާޒީއަކީ ފަހަރަކު ހިމެނޭ އާލިމެކެވެ. ބޭސްފަރުވާގެ ތަޖުރިބާ ދާއިރާތަކުގައި އޭނާގެ ދިރާސާތަކަކީ ޙޯޝް އޮތް ވެއްޖެއެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި ކަނޑުދިރާ ކަރުދާހު ބޭރުގެ ތަކެތި ހިފާ ޙޮވާ އެކަށީގެ ތަޖުރިބާ ދިރިއުޅުން ބައިތުލްމާލު ހިމެނޭ ފުރަތަމަ ފޮތެވެ. ރާޒީގެ މިފޮތް ވަރަށް އަހަރަށް ފާހިތުކޮށް ތަރުޖަމާ ކުރެވިއްޖެއެވެ. 1498މ. އާއި 1866އާ ދެމެދުގައި މިފޮތް ޗާޕުކުރައި ސާބިތުކަން ފެނުމަކީ ކާމިޔާބުކަމުގެ ހެއްކެވެ.

ރާޒީގެ އެންމެ މަޝްހޫރު ފޮތަކީ އަލްޙާވީއެވެ. މިއީ ބޭސްފަރުވާގެ ޢިލްމުގެ އިންސައިކްލޯޕީޑިއާ އެކެވެ. މިފޮތް

ސިސިލީގައި 1279 ވަނަ އަހަރު ލެޓިންބަހަށް ތަރުޖަމާ ކުރެވުނެވެ. ސާލަރނޯ ސްކޫލާއި ޗެރަންދުން މިފޮތް އެތައް ފަހަރަކު ތަކްރާރުކޮށް ޗާޕު ކުރެވުނެވެ. މިފޮތުގެ އަސަރު ޔޫރަޕުގެ ބޭސްވެރިކަމަށް ވަރަށްބޮޑަށް ފޯރާފައިވެއެވެ.

އިސްލާމީ ބޭސްވެރިކަމާ ބެހޭ ފޮތްތަކުގެ ތެރެއިން ލެޓިންބަހަށް ތަރުޖަމާ ކުރެވުން މަޝްހޫރު ފޮތްތަކުގެ ތެރޭގައި ޢަލީ ބިން އަލް ޢައްބާސް އަލްމަޖޫސީގެ كامل الصناعة الطبية ނަމަކަށް ކިޔާ ފޮތް ހިމެނެއެވެ. މިފޮތް މަޝްހޫރު ވެފައިވަނީ الكُنَّا سُن الملكى ގެ ނަމުންނެވެ. މިފޮތް ތަރުޖަމާ ކުރެވުނީ 1127 ގައެވެ.

އިބްނުސީނާގެ މަޝްހޫރު ފޮތް "އަލްޤާނޫނު ފިއްޠިއްބި" މީލާދީން ބާރަވަނަ ސަދަހަގައި ލެޓިންބަހަށް ތަރުޖަމާ ކުރެވުނެވެ. ފަނަރަވަނަ ސަދަހައިގެ ފަހު 25 ގައި މިފޮތް 15 ފަހަރު ޗާޕު ކުރެވުނެވެ. މީގެން މިފޮތަށް ދުރާލާގައި ލިބިފައިވާ މަޤާމު އެނގެއެވެ. 16 ވަނަ ސަދަހަގައި މިފޮތް ވިއްސަކަށް ފަހަރު ޗާޕު ކުރެވުނެވެ. ސަތާރަވަނަ ސަދަހަ ނިމެންދެން އިބްނުސީނާގެ މިފޮތް ދުރާލާގައި ޗާޕު ކުރެވުން ދިޔައެވެ. ދުރާލާގެ ޔުނިވަރސިޓީތަކުގައި އެންމެ މުހިންމު ރެފަރެންސެއް ގޮތުގައި އިބްނުސީނާގެ އަލްޤާނޫނު ބޭނުން ކުރެވުނެވެ. ތާރީޚު އިލްމުލްޠިބް ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި ބޭސްވެރިކަމުގެ މައިދާނުގައި

އިބްނުސީނާގެ ޠިއްބީ އިންޖީލެކެވެ. މިހެންވެ އިބްނުސީނާގެ އަލްޤާނޫނުފިއްޠިބް ދިނައިން މުޖުތަމަޢާ ކުރިފަދަވާ ފޮތެއް އެޒަމާނަކު ނުވެއެވެ.

އަންދަލުސްގައި މަޝްހޫރުވެ ވަޒީރެއްގެން ޚިދްމަތްތެރިންގެ ތެރޭގައި އައްޒަހްރާވީ ހިމެނެއެވެ. އަދި އިބްނު ޒުހްރުވެސް ބޭސްވެރިކަމުގެ މައިދާނުގައި ވަރަށް ފުންނާބު އުސް ބޭފުޅެކެވެ. އިބްނު ރުޝްދާއި އިބްނުޒުހުރު ޙަބީބަކީވެސް ބޭސްވެރިކަމުގެ މައިދާނުގައި އެތައް ދުވަސް މިސާލުއެއްނެތް ޚިދުމަތެއް ކޮށްދިނެވެ. އައްޒަހްރާވީއަކީ (އަލްވާރިދީ 404ހ. ވަނަ އަހަރު މީލާދީން 1012 ވަނަ އަހަރެވެ.) ދުނިޔޭ ޒަމާނުގައި ހުންނަވާ އެންމެމަތީ ފަދަ ޚިދުމަތެވެ. ނަމަވެސް ސަރުޙަދެވެ. ފުރުސަތުގައި އޭރުގެ ބޭސްތެރިން ކުރުގެ މައިދާނުގައި ޖެހިލުވުމެވެ. ފޮތުގައި 18 ވަނަ ސަތޮފާ ހަމައަށް ބޭނުންކުރެވިއެވެ. މިފޮތުގެ އަސަރު ޤުރުބާން ކޮށްފައިވާ ވަރަށް ބޮޑެވެ. ބޭސްވެރިކަމުގެ މައިދާނުގައި އޭނާ އެކުލަވާލައްވާ ފޮތުތަކުގެ ތެރޭގައި التصريف لمن عجزعن التأليف ހިމެނެއެވެ. މިއީ ބޭސްވެރިކަމުގެ މައިދާނުގައި މަޝްހޫރު އިންސައިކްލޯޕީޑިއާއެކެވެ. މިފޮތް ލެޓިންބަހަށް ތަރުޖަމާކުރެވުނެވެ. ޤުރުނުގައި ބޭސްވެރިކަމުގެ މަދުރަސާތަކުގައި މިފޮތް ސަތޮފާއާ އަހަރު ވަންދެން އެންމެ މުހިއްމު ފޮތެއްގެ ގޮތުގައި

ބޭނުންކުރެވުނެވެ. މިފޮތުގައި ތިރީސް ތަފާތު ދަސްތޫރަކަށް ބައްލަވާ
ލައްވާފައިވެއެވެ. އެންމެ މަޝްހޫރު ދަސްތޫރަކީ 30 ވަނަ ދަސްތޫރެވެ.
މިއީ ފެށުމާ އޮޕަރޭޝަން ކުރުމާ ބެހޭގޮތުން ލިޔުއްވައިފައިވާ ބަހުސެވެ.
ތޭރަވަނަ ސަފްހައިގެ ފުޓްނޯޓުގައި އަލްޒަހްރާވީ
މިދިރާސާ ފެށިގެން ބަހަން މޮޅުގެ ކުރިއެވެ. ވަރަށްސޭވި ވިދާޅުވި އިބާދު
ވިލާދުގެ ތާރީޚުތަކަން މިފޮތުގެ އަސްކަރު ވައްރަޖަބްޖަން
ފެށިގެންވައިފައިވެއެވެ. ފުރުމާ އޮޕަރޭޝަން ކުރުން ހާސިލު ވަކި އިލްމުވަކަން
ހަމަޖެހޭ ބަޔާންކުރަނީ. މިފޮތުގައި ފުރުމަތު ބޭނުންކުރެވޭ ތަފާތު
ސާމާނުތަކާއި އޮޕަރޭޝަންކުރުމާ ގޮތްތަކާބެހޭ ކުރުނުތަކެއް
ގެނެސްފައިވެއެވެ. މިފޮތުގައި އޭނާ އަމިލް އިޖާދުކުރެއްވި އާލާތް
އާލާތްތަކެއް ބަޔާން ކުރައްވާފައިވެއެވެ.

ބުނެވޭ ގޮތުގައި ބަސްކެސްގެ ރަސްގެފާނު ޗޖާ

އަބްދުއްރަޙްމާން ޤާޟީ ނުވަތަ އަބްދުއްރަޙްމާން އައްނާޞިރުގެ
ވެރިކަމުގެ (347ހ./ 958މ. ވަނަ އަހަރު) ޤުރްޠުބާއަށް
ބޭސްފަރުވާއަކަށް ވަޑައިގެންނެވެ. އޭނާ
ޤުރްޠުބާއަށް ވަޑައިގެންނެވީ އޭނާގެ މާމަ ދަރިކަލުން ގަރުސިއާ
ގޮވައިގެންނެވެ. މިނާ ފަލަފުރުކަމުން ޖައްސިކުރުން މިނާދުރު
ނުކުރެވުނުމާދީ އެކަމަށް ފަރުވާ ކުރައްވައިދިނެވެ. ޤުރްޠުބާ ނޫން ރަހަކުން
މިކަމުން ފަރުވާ ފަބިވެއި ނަގަންނަވައިގެންނެވެ. ޤުރްޠުބާއަށް

ވަޑެއިގެން ޚަލީފާ ޢަބްދުއްރަޙްމާން އައްނާޞިރުގެ ޚާއްޞަ ޑަކްޓަރުގެ
އަރިހުން ފަރުވާ ހޯއްދެވިއެވެ. ހޮލެންޑްގެ އޮރިއަންޓަލިސްޓެއް
ކަމުގައިވާ ޑޯޒީ ލިޔެފައިވާ ގޮތުގައި ޤުރުޠުބާއިން ލިބިވަޑައިގެން
ފަރުވާގެ ސަބަބުން ގަރަސިޔާ ރަނގަޅު ފުޅުވިއެވެ. މިކަމުގެ ސަބަބުން
އޭނާއަށް އޭނާގެ ސަލްޠަނަތު ހޯދުމާއި ދުރާލައި ތަނަވަސްކުރުމަށް ގޮތުގެ
އިތުރުން ތަރުތީބުވެސް ލިބިވަޑައިގަތެވެ.

ޤުރުބާއި މެޖިއްރިއަން ކަނޑުގެ ސަރަޙައްދުގައި މިޞްރީން
14 ވަނަ ސަތްޤައިގެ ދުރުތުރުގައި ޖާއްދޫން ބަލި ފުތުރުމުން ދުރަޖު
މިޔަން މިޤަފީގެ ސަރަޙައްދު ތުރުކީންކަމަން ބޮޑުޖެވެ. އަދި އެހީ މާލްالله
މިސްކީނުން ކަރުދާސްއިން ސަލާމަތުވަމުންދިޔައިރު ބާވައިލްއްވި
ކަލާއަށް ކަމަނަވެސް ބޮޑުޖެވެ. ބައެއް މިހުން ބޮޑި އެހީ އުޖެގެބައެއް
ބޮޑުބަކާގެ ސަބަބުން އިނގިރޭސިންނާ ހެރިމަދިވި ބޮއިދުޖެކަމަށް ކަމަނަވެ.
އެހީ ބައްދުއް ކަމަކަށްވިސް ފޯބްލްއިނުކުޑުއެވެ. ނަމަވެސް
އިބްނުލްޚަޠީބް (އަވަހާރަވީ 776ހ/ 1374މ.ގައި) ލިޔުއްވި
ރިސާލާއެއްގައި އެއީ ގައިން ގައިއަރާ ބައްޔެއްކަން ކަށަވަރު
ކޮށްދެއްވައިފައި ވެއެވެ. ދުނިޔޭގެ ޒަމާނުގެ އެއްވެސް ބޭފުޅަކު
ގަބޫލުކުރީ ބަލިއަކީ ވަރަކަ ވިއްދާލާ ހުއްޓަ ނުވާ. އެހެންކަމުން
މިފަދަ އެއްކަމާ ފުރަތަމަ ވިދާޅުވީ ކަނަވަރު ކޮށްދީ ފުރުޤުގެ
ޖެހޭބައްޔަކަށް އެކަމާވެ.

ޔޫރަޕްގައި ޤާއިމުކުރެވުނު ބޯސްފިރިކަމާބެހޭ އެންމެ ފުރަތަމަ
މަދްރަސާ ޤާއިމު ކުރެވުނުގައި ބަލްރަމްގެ މުސްލިމު ޖެކަބްރުންގެ ހިއްސާ
ވަރަށް ބޮޑުކަމަށް ތާރީހު އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެއެވެ. ޔޫރަޕްގައި ޤާއިމު
ކުރެވުނު ބޯސްފިރިކަމާބެހޭ އެންމެ ފުރަތަމަ މަދްރަސާއަކީ އިޓަލީގެ
ދެކުނުގައި ޤާއިމު ކުރެވުނު ސަލަރނޯ މަދްރަސާއެވެ. މުސްލިމުން
ބޯސްފިރިކަމުގެ މައިދާނުގައި އެކުލަވާ ލާއިފައިވާ ފޮތްތައް އިޓަލީގައި
11 ވަނަ ސަދަހަގައި ތަރުޖަމާކުރަން ފަށައިފިއެވެ. އަންޓާކިޔާގެ
ސްޓީފަން 1127މ. ގައި ޢަލީއިބްނުޢައްބާސް ފޮތުގައި އެންމެ ރަނގަޅު
ޖެކަބްރުން އެދުވަސްވަރު ތިބީ ސިސިލީއާއި ސަލަރނޯ ގައެވެ.
ސިސިލީގެ ރަސްގެފާނު ފްރެޑްރިކް (2ވަނަ) ބޯސްފިރިކަމަށާއި ފެތުމުގެ
އިލްމަށް ވަރަށް ހާއްސަ އިސްތިރާމް ދެއްވިއެވެ. ސަލަރނޯގައި އުރަތި
ދެކަތް ސްކޫލު ދިރުއްވި އެހެއެވެ. މިމަދްރަސާގައި ފެދުމާބެހޭ ހާއްސަ
ބައެއް އެފްއްދިއެވެ. މިއީ ޔޫރަޕްގައި މިކަމަށްޓަކައި އެފްއްދުނު އެންމެ
ފުރަތަމަ ބައެވެ. ސާލަރްނޯ ޔުނިވަރސިޓީ 1224ގައި ޤާއިމުކުރެއްވި
އެނގެއެވެ. އެހާ ސިސިލިން މުސްލިމުންގެ ފޮތްތައް ބައްލަވައިގަން
މިޔުނިވަރސިޓީއަށް ފޮނުއްވިއެވެ. އަދި އެހާގެ އަމުރަށް 1279 ގައި
ރާޒީގެ މަސްއޫލިއްޔާތު އަލްޙާވީ ލެޓިންބަހަށް ތަރުޖަމާ ކުރެވުނެވެ.

ބޯސްފިރިކަމުގެ މައިދާނުގައި އިބްނު ސީނާގެ ވަރަށް
މަޝްހޫރު ބޮޑުފޮތެވެ. އެހާއަކީ ގަސްދަކާ ގެއްސަބާ އިލްމުގެ

ބާނީއެވެ. ބޭސްވެރިކަމާބެހޭ މައިގަނޑުގައި ބޭނުންކުރެވޭ ފަތްފިޔާވެއްޔާ
ބެހޭގޮތުން އޭނާ މަޝްހޫރު ފޮތެއް ލިޔުއްވިއެވެ. މިފޮތުގައި 1400
ދަވާތު ގަސްގަހާ ގެއްސާ ބެހޭގޮތުން ވާހަކަފުޅު ދައްކަވައިފައެވެ.
އޭގެ ތެރޭގައި ބޭސްވެރިކަމުގެ މައުލޫމާތު އަކަރުން 300 ފަތްފިޔާވެއްހާއި
ގަސްގަހާގެހި ތަފްޞީލު ކުރައްވައިފައެވެ.

6- ފަލްސަފާއާއި އަދަބިއްޔާތު

ޔޫނާނުގެ ފަލްސަފާއާއި މުސްލިމުން އަންދަލުސްގައި
މައިދާނުގައި ވަރަށް ބޮޑެތި ޚިދުމަތްތަކެއް ހޯދައިދިއެވެ. އަންދަލުސްގެ
ފިލޯސަފަރުންވެސް މަޝްހޫރުގެ ފިލޯސަފަރުން ފަދައިން އިބްނު
ފަލްސަފާ ހުރަސްގަން ނަރަކަމު ކޮންޑިނުވެ. މުސްލިމުން ހުރަސްގެ
ފަލްސަފާއިން އެބައިން ހިއްސާތަކާއިން އިތުރު ކުރިއެވެ. އިމާންކަމާ
ވިސްނުން ދީނާއި ޢިލްމު އަގާރުން ނުވާކަން ސާބިތު ކޮށްދިނެވެ.
އަންދަލުސްގެ ފަލްސަފީ ފިކުރުގައި 12 ވަނަ ސަތޭކައަހަރީ އެންމެ
މަޝްހޫރު ސަތޭކައެވެ. މިސަތޭކައިގެ ފެށުނީ އިބްނު ބާޖާއިންނެވެ. އޭނާގެ
މަސައްކަތްތައް ކުރިއަށް ގެންދިޔީ މީލާދީން 1185 ގައި އަވަހާރަވި
އިބްނު ޠުފައިލެވެ. އޭނާ ލިޔުއްވި ވާހަކަ ޙައްޔު ބިން ޔަޤްޒާން ވަރަށް
މަޝްހޫރު ވާހަކައެކެވެ. މިއީ ފަލްސަފާއާއި ދީނާ ގުޅުމުގައި
ޢަޤުލާއި އަދި ތަޢާރުޟެއް ނެތްކަން ދައްކުވާދޭ ވާހަކައެކެވެ. މިވާހަކަ

ލެޓިން ބަހަށާއި ޔޫރަޕުގެ ބަސްތަކަށް ތަރުޖަމާ ކުރެވުނެވެ. 18 ވަނަ ސަތޭކައިގެ ލިޔުންތެރިއެއް ކަމަށްވާ ޑެނިއަލް ޑިފޯ ލިޔުއްވި ވާހަކަ ރޮބިންސަން ކްރޫސޯގެ ހިކާޔަތް ކޮށްދީފައިވަނީ އިބްނު ޠުފައިލްގެ ޙައްޔު ބިން ޔަޤްޒާން ވާހަކަ އިންނެވެ.

ބާރަވަނަ ސަތޭކައިގެ އެންމެ މަޝްހޫރު ފިލޯސަފަރީ އިބްނު ރުޝްދެވެ. އޭނާ މަޝްހޫރުވެފައިވަނީ އެވެރޯސްގެ ނަމުންނެވެ. އެރިސްޓޯޓަލްގެ ފަލްސަފާ ޝަރަހަކޮށްދިނުމާ އެއަށް ވަރަށް ބޮޑަށް ފާޑު ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. އިބްނު ރުޝްދުގެ ފަލްސަފާ ޝާއިޢުވަނީ ސައްތަ ނިމުމުން ޔޫރަޕުގައި އެންމެބޮޑު އަދި އެންމެ މުހިންމު މަދްރަސާގެ ގޮތުގައި އޮތެވެ. އިބްނު ރުޝްދުގެ ފަލްސަފާއަށް ބޮރިސް ޔުނިވަރސިޓީއާއި އިޓަލީގެ ޕާޑުވާ ޔުނިވަރސިޓީގައި ސޯޅަވަނަ ސަތޭކައިން ފެށިގެން ގަވާއިދުން ކިޔަވާ ދެވުނުން ދިޔައެވެ.

އިބްނު ރުޝްދު ލިޔުއްވި އެރިސްޓޯޓަލްގެ ފޮތްތަކުގެ ޝަރަހަތައް ތަރުޖަމާ ކުރެއްވި ސިސިލީގެ ރަސްގެފާނު 2 ވަނަ ފްރެޑެރިކްގެ ދަރުބާރުގައި މަސައްކަތް ކުރެއްވި މައިކަލް ސްކޮޓެވެ. އިބްނު ރުޝްދު ޔޫރަޕަށް ތަޢާރަފުވެގެން ދިޔައީ މި ފްރެޑެރިކްގެ ސަބަބުންނެވެ.

2 ވަނަ ފްރެޑެރިކަކީ އިސްލާމީ ތަހުޒީބު އިޙްތިރާމްކުރާ ވަރަށް ޝައުޤުވެރިވި ވެއެވިއްސެ، އެ އިލްމުތައް ދިރާސާ ކުރެއްވި ރަސްކަލެކެވެ. މިކަމާހުރި ފާހަގަ ނުރުހުމާއި ރުދި އާންމުން

ލިބިވަޑައިގެން ފައިވެއެވެ. ފަލްސަފީ ވަރަށްގިނަ ސުވާލުތަކެއް އޭނާ
މަރާކިޝްގެ ރަސްގެފާނަށް ހުށަހެޅުއްވިއެވެ. މި ސުވާލުތަކަށް
ސިސިލީގެ މަސްއަލަތަކާ ކިޔުނެވެ. މަރާކިޝްގެ ދުވަސްބިރީ ތަދުއްލަތުގެ
ރަސްގެފާނު މިސުވާލުތަކު ހުށަހެޅުއްވީ ޢަބްދުލްޙައްޤުބިން
ސަބްޢީނަށެވެ. މިއީ ފިލޯސަފަރެއްގެ އިލްމަރުން މަޝްހޫރު ޞޫފީއެކެވެ.
އޭނާ ސަބްތާގައި ސިސިލީގެ މަސްއަލަތަކަށް ޖަވާބު ލިޔުއްވިއެވެ.

މި ރިސާލަތަށް الأجوبة عن المسائل الصقلية އޭ ކިޔައެވެ

ނަން ދެއްވައިފައިވެއެވެ. ސިސިލީގެ 2 ވަނަ ފްރެޑެރިކްގެ ސުވާލުތަކަކީ
އެރިސްޓޮޓްލްގެ ބައެއް ބަސްފުޅުތަކާ ބެހޭގޮތުން ކުރައްވާފައިވާ ސުވާލު
ތަކެކެވެ. އެރިސްޓޯ ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި ދުނިޔެއަކީ އަޒަލީގައި އޮތް
ތަނެކެވެ. މިކަމާބެހޭ ގޮތުންނާއި މަރުވުމަށްފަހު ފުރާނަ ތިބޭނެތަން ދިރި
ދުމިގެންދާން ވާހަކައާ ބެހޭގޮތުން ސުވާލު ކުރައްވާފައިވެއެވެ.

ވިހިވަނަ ސައްތައިގެ ކުރީ ބައިގައި ސްޕެއިންގެ
އޮރިއަންޓަލިސްޓެއް ކަމުގައިވާ ޚޫލިއާން ރިބޭރާ ވިދާޅުވެފައިވާ ގޮތުގައި
ޤުރުޠުބާގައި ތަވަ ލެން އުފަންވި އަންދަލުސްގެ ޖަޒީރާއި ދުވަސްސަބާބުގެ
ސަބަބުންނެވެ. ތަވަ ލެމުގެ މައިދާނުގައި އެންމެ ފުރަތަމަ
މަޝްހޫރުވެގެން ޝާއިރަކީ އެކިކިބުގެ ޖީލު (9ވަނަ) ޖީލުގެ.
މިއީ އަންދަލުސްއާ އަވަށްޖެހި ރަށެކެވެ. އިބްނު ހަޖަމުގެ ބައްދުލުވުމަށާ

ނަމަކަށްކިޔާ ފޮތުގެ އަސަރު ޕްރޮވަންސަލުގެ ޝަޢަރު ގެން ވުޖޫދަށް ގެނައުމުގައި ވަރަށްބޮޑުން ކޮށްފައިވާކަމަށް ބެލެވެއެވެ. އިބްނު ޙަޒްމަކީ 456ހ./ 1063މ. ގައި އަވަހާރަވި ބޭފުޅެކެވެ. މިފޮތުގައި އައިސްފައިވާ ވަރަށްގިނަ ބަސްތަކެއް ޕްރޮވަންސަލުގެ ޝަޢަރު ގެން ތަކުގައި އައިސްފައިވެއެވެ.

ދޫރަފްގެ މުއައްރިޚުން ކަމުގައިވާ ޙިބް ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި އަންދަލުސްގެ ގާދާ ދެކުން ފަރަންސީސި ވިލާތުގެ ގެން އެއްގޮތަކުން އަންދަލުސް އިން މިފަހަރު ގެންދެވުނީ ކަމަށް ބުނެވިދާނެވެ. އޭނާ ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި ދޫރަފްގައި އައުގެން ފެށުނީ އަރަބިވެރިގެ ސަޤާފަތެވެ. އަންދަލުސްގެ ޢަޖަމުގެ ބަރްބަރުގައި ޝިމާލީޖާއި އިޓަލީއާއި ޕޯޗުގާލާއި ދެކުން ފަރަންސީސި ވިލާތުގެ ގެނުން ފެނެއެވެ.

މުއައްރިޚުން ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި ސިސިލީގައި އެންމެ ފުރަތަމަ ފާރުވި އިޓަލީއާ އަރަބިވެރިކާ ދުރުދުރުގައިވާ ވަރަށްބޮޑު ތިމާގެ އުކާލާފައިވީ ގެން ދަރުބާރުގައި ފްރެޑްރިކްގެ ވަނަ 2 ކަމެއްވެއެވެ. އާންމުން ވާހަކަދައްކާ ބަހުރުވައިންނެވެ. މިއީ އަންދަލުސްގެ ފުރަތަމަ އިޓަލީގައި ޕާލާމޯއެވެ. ނަގާފައިވާ ޢަޖަމުން މުވަސްސާރާއި އުކާލާފައިވުން ކާމިޔާ ތަރަވަނަކާއި ވާހަކަ ތަރަވަނަކާގެ ބަރްބަރުކާއި ވަޒަންވަރު އަންދަލުސްގެ ޢަޖަމުގެ ބަރްބަރުކާއި ވަޒަންވަކާ ވަރަށް އެއްގޮތެވެ.

ބައިތުލް މަޑުދިޔަސް ޖަހާލައިދިނަ ނަޝީދާއިންނާއި
ވިޔަފާރިވެރިންގެ ސަބަބުންވެސް އިސްލާމީ އަދަބިއްޔާތުގެ އަސަރުކޮށް
ޢަރަބިން ދިޔައެވެ. އިނގިރޭސިވިލާތުގެ މަޝްހޫރު ޝާޢިރެއް
ކަދުގައިވާ ޗޯސަރ ލިޔުއްވާފައިވާ ސްކުއިރޫސް ޓޭލް (Squieres
tale) ގައި އަލްފު ލައިލާ ވާހަކައިން ނަގާފައިވާ ވާހަކައެކެވެ. ޖިން
ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި ގެތިވަރުގެ ދަތުރުތަކުގެ ހާލަތުފުސް ނަގާފައިވަނީ
އަލްފު ލައިލާ ވާހަކައިންނެވެ.
ޗެރޮއްލީ (Cerolli) ނަމަކަށްކިޔާ އިޓަލީގެ ބާރިސަލު ވިދާޅުވާ
ގޮތުގައި ތޫރަވަނަ ސަލްތަނަތުން ޝަރަވަނަ ސަލްތަނަތާ ހަމައަށް ބަލައިލިޔު
އިޓަލީގައި ވާހަކަ ލިޔުންތަކުގެ އަސްލަކީ އިސްލާމީ އަދަބި
ރިވާޔަތްތަކެވެ.
މިގޮތުން އާސިން މިސަލްތަނުގެ ކުރީކޮޅުގައި ކުރުއްވި ދިރާސާއެއް
ބުނާ ގޮތުގައި އިޓަލީގެ މަޝްހޫރު ލިޔުންތެރިޔެއް ކަދުގައިވާ ގެންދި
ލިޔުއްވި ދަ ޑިވައިން ކޮމެޑީއާއި އަބުލްޢަލާ އަލްމަޢައްރީގެ ރިސާލަތުލް
ޣުފްރާން ކޯޓީ ކިތާބުގައިވާ ތޮޅުކެވެ. އިބްނު އަރަބީގެ
އަލްފުތޫޙާތު މައްކިއްޔާ ނަމަކަށްކިޔާ ފޮތުންވެސް ގެންދި ބައެއް
ވާހަކަތައް ކޮޕީ ކުރައްވާފައިވެއެވެ. 13ވަނަ ސަތޭކަގައި އިސްޕޭނާއި
ޔުރޮޕާގެ ވާހަކަ ސްޕެއިންގައި ޓްރަބަޑޯރުގެ ބަސްބަހަން ތަރުޖަމާ
ކުރުވިފައިވާ ސާދަވަނަ ސަތޭކައިގައި ޔޫރަޕުގެ ދުވަސްވަރު

މިވާހަކަފީ އިޙުލީފަތަ ތާރީޚުގެ ތަފުސީލަތް ވަރަށްބޮޑެން
ފޮނިފައެވެ.

މީގެ އިތުރަށް، 13 ވަނަ ސަތޭކައިގެ ފުރަތަމަބައިގައި ބަތޫތާ
މަގުން ތާރީޚުލިޔުމުގެ މަސައްކަތް ވަޝްތާރުގައި ވަނީ ފެނިފައެވެ. އެއީ
10 ވަނަ އަހަރުވަރުސްގެ ފެށިކަމުގެއެވެ. ތާރީޚީ ހުރިސާތައް ލިޔުމުގައި
އިސްލާމީ މުއައްރިޚުން ބަތޫތާ މަގު ބޮޑުން ކުރައްވާފައިވެއެވެ.
ބަތޫތާމަގުން ލިޔުއްވި ތާރީޚު ފޮތްތަކުގެ ތެރޭގައި ސަފްހާގެ
ތާރީޚެއް އަދިބަތޫތާއާއި ތާރީޚުއައިޔާމު ކުޅިގެ ފާހަގަކުރެވެއެވެ.
މިފޮތް އެކުލަވާލި މީހުން ރަޝީއާއި އިބްނު އަލްފަޒާއާއި އިބްނުލް
ކަރުދާސްތާއި އައްވުލްޖީރާގެ ތާރީޚު ފޮތްތަކުން މަޢުލޫމާތު
ނަގާފައިވެއެވެ.

7- ޤަވާޢިދާއި ކަނޑަތޮޅު ފޮތުގެ މައިދާން

އިސްލާމީ ޤާނޫނީ ފޮތްކާއި މުސްލިމުންގެ ދޮޅު
ފޮތްތަކުން ތާރީޚު ފައިދާ ހާސިލް ކުރަރާ މިންވަރު ވަރަށްބޮޑު
ބޮޑެވެ. ތާރީޚު މިންނަން އެޅިރާ ތެރެއަން ވަދުވާ އިސްލާމީ
އިޖުތިމާއީ ލިޔުންތަކުގެ ސަބަބުންނެވެ. ތާރީޚު މިންނަން އެޅިރާ
ވަކިވަކި ކާސިތާއަން ދެވޭ މުސްލިމުންގެ އެހީގައެވެ. ނަވާރަވަނަ

[illegible] [illegible] އެފްރިކާއާ ބެހޭގޮތުން ޔޫރަޕު މީހުންގެ އަތުގައި
ހުރި [illegible] [illegible] މުސްލިމުންގެ ފޮތްތަކާއި ލިޔުންތަކެވެ.
ދުނިޔެއަކީ [illegible] މުސްލިމުން ޤަބޫލު ކުރަމުން [illegible] [illegible]
ޔޫރަޕު މީހުން ޤަބޫލުކުރާ [illegible]. އަދި [illegible]. މި [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]
އިންޑިޔާއަށް ދަތުރުކުރުމުގެ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ދުނިޔެއަކީ [illegible]
[illegible] މިކަމުގައި އަލް އިދްރީސީގެ [illegible] ވަރަށް
ދުނިޔެވެ. އަލްއިދްރީސީގެ މަޝްހޫރު ފޮތް (نزهة المشتاق فى
اختراق الآفاق) އިން ޔޫރަޕު މީހުންނަށް އިންޑިޔާއާއި ޗައިނާއާއި
އެފްރިކާގެ [illegible] ބެހޭގޮތުން ވަރަށް ފުރިހަމަ މަޢުލޫމާތު ތަކެއް
ލިބުނެވެ. އިދްރީސީގެ ފޮތަކީ މުސްލިމުންގެ [illegible] [illegible]
ތަޖުރިބާތައް [illegible] [illegible] ފޮތެކެވެ. [illegible] ސިސިލީއާ ބެހޭގޮތުން
[illegible] ކުރައްވާފައިވާ ދިރާސާއެއް [illegible] އިދްރީސީގެ ފޮތަކީ
[illegible] ޒަމާނުގައި [illegible] [illegible] ބެހޭގޮތުން ލިޔެފައިވާ އެންމެމުހިންމު
އަދި އެންމެ [illegible] ފޮތެވެ. މިފޮތުގެ ފުރަތަމަ ސަފްހާގައި [illegible]
[illegible] [illegible] އިދްރީސީ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.

ދަރުބަރު ހަޅުބަރުގެ އިލްމުގެ ބޮޑުއިން ހުރަފްދިނުން މުސްލިމުން

އަޅުން ދަރަސްކިޔު ދަރަސްކުރުންތަކުން އުފެދުނުއަށް އިސްލާހީ ކަސްޖެހުގައި

ދުރުސްމުގައި ވައިޖެހި ދުއަތްކަން އުނގެނުމެ. މިވަހަރު

"މުސްސަރު" އާ ސިޔާސީވަނީ އަރަބިބަހުގެ "މަލްސަމު" ނަމުގެ.

އެފުރިކާގެ އިރުމަތީ ފަރާތުން ވައިލާ ހުރަފް މިނުއްނަށް އިސްލާހުއަށް

ދެވުނީ މިކަމުގެ ސަބަބުންނެވެ.

ސަމުގާއަލި ކުރިންވެސް ދަރުނަވާފައިވާނެ ފަދައިން

މުސްލިމުންގެ އިޖުދުކަވެ. މުސްލިމުން އަޅުން ހުރަފް މިނުން ސަމުގާ

ދަރަސްކުރެވެ. ސަމުގާއަލި ކަމިނާގެ އުފެދުނު ނުނުކަން މިނުރުވަނީ

ކަނަވަރުވަރުވެ. ބަރިނުގެތުން އުނގޭ ގަތަގައި ކަމިނާ މިނުން ސަމުގާ

ބަނުން ކުރަންފުރި 1100ވ. ވަނަ އަހަރުވެ. ބަރިނަން ބަލާއިރު

އަރަބިންނާއި މުސްލިމުން 9 ވަނަ ސަދަބައިން ހަރައިގެން ވިޔާފާރިގެ

މައުމޫލުބަތަ ބަދަލު ކުރަމުންދިއުމެވެ.

އާޖަލީ ހަމަގެ ރިހަމަން ބަލާއިރު ހުރަފް މިނުންނަން

ކަބިރާ (ނަވަބަ ބިސްސަކުން ރިހާ) ބަލާރުފު ކަންދިރި

މުސްލިމުންނެވެ. އިސްލާމް ކަނޑައެޅި ދަރުބުރު ކުރުމަން އަރަބި ކަބިރާ

ބަނުން ކަންފައިވެއެވެ. ކަބިރާ ބަނުންކުރާ ބަވަބުގެ އާޖަފަރަކުރަސް

އަރަބިން ހުރަފުން ބަލާރުފު ކަންދިނުމެ. ކަބިރާއަރުގައި ނުނި

ވާދިމާއަން އާޖަފަރަކަން ނުދިވުނުއެވެ. ހުރަފްގެ މާވެޖިން

ޢަރަބީންނާއި ދުސްތިލުން ގާތުން މިފަދަ އޮޑިފަހަރު ބަންނަން

ދަސްކުރިއެވެ. އެޓްލާންޓިކް ކަނޑު ހުރަސް ކުރެވޭ ވަރުގެ ބޯޓު

އޮޑިއެއް ބަންނަން ސްޕޭނުންނާއި ޕޯޗުގީޒުން ދަސްކުރީ ޢަރަބީންގެ

ގާތުންނެވެ. ފަނަރަވަނަ ސަތޭކައިގެ ދުވަސްވަރުގައި އެދިރުން ހުޅަނގަން

އެޓްލާންޓިކް ކަނޑުގައި ދަތުރުކުރި ދޯނިފަހަރުގެ ރާނާގޭ އޮޑި

ފަހަރުގައެވެ. ޕޯޗުގީޒުން ނަވިގޭޝަނާ ދަތުރު ފަތުރުވާ ބާޒާރު ބޭރުގައި އިޖާދީގެ

ޖަހާ މިހެން ތަރައްޤީ ކުރުފައިވަނީ ދުސްތިލުންގެ ބޭރުގައިކުންނެވެ.

އެ ދުނިޔެވަރު ބޮޑު ކުރުމަށްޓަކައި ޢަރަބީން ބޭނުންކުރާ އެއިރަކު

ނަން ދަރުމަސިއްޔާ ޤުރުޝީގެ ގިނަ ބަސްތަކަކުން ވަށްފައިވާކަން ފާހަގަ

ކުރެވެއެވެ. ހިޖުރީބަހުން އާސިޔާއި ސީރިއާނު ބަހުން ސިޔާސީ

ފާސްކޮށްއެވެ. އިނގިރޭސި ބަހުން އާސިޔާށްއެވެ.

ޕޯޗުގީޒު މިހުންނަން ކަނޑު ދަތުރުކޮށްފައި ގޮސް ހުރުން

ތަންތަން ހުރިން ޢަރަބީން އޮޅުވަރު ބަންނަންގޮތް ދަސްކޮށްގެން އެގޮތުން

އޮޅުވަރު ބަނަދުގެންނެވެ. ކުރުފުރު ނަދަކަން ހާ ބާވަތުގެ އަވަސް

ދުވެލިގެ އޮޅުވަރު ޕޯޗުގީޒު އަމިރު ހުންނި ދަ ސަލާމަ

ބަންނަވާފައިވަނީ ދުސްތިލުން އޮޅުވަރު ބެންގޮތެވެ. ކުރުފުރުވުޅަ

ވަރަން ބާރަށްދުވާ ރިހާ އޮޅުއެކެވެ. މިމަސައްކަތް ހުންނި

ކުރެއްވާ ވަރިވަނީ ޕޯޗުގީޒު ކުރުސްކުރު ނަވަކަންހާ ހަރުދުލު ވެގެން އުރި

ހުއްދަވާއި ގެންނެވެ. މިނާއިރު އަންދާސޫ ވިލާސާއި މަގުފިލާވަށްކައި

ޢަރަބިންނާއެކު އުޅެ ޢަރަބީންގެ ތާޒުތަށް ދިރާސާކޮށްފައިވާ މިހެކެވެ.
އަލް ހަސަނުލް ވައްޒާނުގެ وصف إفريقيا ނަމަކަށް ކިޔާފޮތް މީނާގެ
ޢަހުދުގައި އޮތް ކަމަށްވެއެވެ. އިބްނު މުހުން މީނާ ހަމައަށް ކޮންމެން
އިބަތީއަން ގެންދިޔައި ބިލްބާ ޖަޒީރާ ކައިރިން 1578މ. ވަނަ
އަހަރުއެވެ. ޤުރުއާން މުސްހަފް މިތަނުގެ ފިތުރުން އެއްރާޖާ އެއްރާޖާގެ
ވަނައިގެން ދަތުރު ކުރައްވާތީގެ ވަހަން މުހިންމު މަޢުލޫމާތު ތަކެއް
ލިބެނެވެ. 250 ހަކަން އަހަރު ވަންދެން މިފޮތް ޤުރުއާނުގައި
އެއްރާޖާއެއް އެންމެ މުހިންމު ރާއްޖެއްސެގެ ގޮތުގައި އޮތެވެ.

8- ގެރެޓިސްކާ އެސްޓޮރޮނީ

ގެރެޓިސްކާއާއި ފަރަޔާ އިތުރުގައި ނުވަތަ އެސްޓޮރޮނީގައި
މަޝްހޫރު އިތުރުވެރިންގެ ތަރިކައި މުހައްމަދު ބިން މޫސާ
އަލްޚުވާރިޒްމީ ފާހަގަ ކުރެވެއެވެ. ޤުރުއާނުގައި އާދަ މަޝްހޫރުވެ
ވަޒީރުން ފައިވަނީ އެލްގަރިތަމްގެ ނަމުންނެވެ. އަލްޖަބުރު ނުވަތަ
އަލްޖަބްރާ މިބަސް ނަމާ ފައިވަނީ ހުވާރަޒްމީގެ އެކުލަވާ ލެއްވުމުގެ
ކުރުގައިވާ އަލްޖަބުރު ވަލްމުޤާބަލާ ނަމަކަށް ކިޔާ ފޮތުގެ ނަމުންނެވެ.
ޢަރަބި ވިޔަފާރިއަށް (ނުވަތަ މިއަދު އަދަދުގެ ނިޒާމަށް މިބޭނުންކުރާ ވިޔަ
ކާރު) އެންމެ ފުރަތަމަ ބޭނުން ކުރެއްވި އާލިމެވެ.

ހުވަނދުގެ އިތުރުވެރިންނަށް ސުލްހެއް އެނގުނީ މުސްލިމުންގެ

ސަބަބުންނެވެ. ސުލްޠާނީ މުސްލިމުންގެ އުފެއްދުނުކަމެވެ. އަރަބިން

ސުލްޠާނަށް ހިޔަނީ ބިރުކަވެ. މުސްލިމުންގައި ބާދުޝާހުނަކާ ބީރު އާއި ސިފަރު

ނަގާފައިވަނީ އަރަބި ބަހުގެ ބިފުރުނަށް. ހުސިނުމަން ސުލްޠާން ދިރުއި

މުސްލިމުން ސުލްޠާނުގެ ބާދުޝާ ކަރަނފުޅިކާ ތިއްސަހުމަށް އަހަރު

ފުރުނަށް. ހުވާރަޖު ލިބުއްވި މަޤާމިޔާތު އިތުރު ނަމަކަށް ހިޔާ

ފާރުގައި ސުނަ ބާދުނަކަރަން ޖެހިފައިވާ ފަހަކަ ލިބުގެވެ ސުލްޠާނުގެ

ގާރުގައި ވަށްބެއްއް (ނިވަޔަ ކުރުކަ ދާއިރާއެއް) ބާދުނަ

ކަރަށްވާފައިވެއްވެ. މާލެޖެހުނުގެ އިތުރުގައި މިހަދު ބާދުނަކަރުތަ

އަތޮޅުބަރު، ބިރުފަރު، ތިމާއްރިޔާވާ ފަދަ ބަސްބާހުމަކުން އެކަރިވެސް

މުސްލިމުން އެމައިދާނުގައި ދުނިޔާގެ ހަސާރަޔަރަން ކަށްފައިވާ

ހިދުމަތަޔާ އެނގެވެ.

1007ހ. ވަނަ އަހަރު އަވާރަކަތި އަބްދުލްގާސިމު މަސްތެރިމަޔަތު

މަޖިރިޔަގޭ އަންދަލުސްގައި އެދުރުސްފަރު ހުންނަތި މާލެޖެހުނުގާއި

އެސްޖިރިނުތިގެ އެންމުބައިގެ އިތުރުވެރިޔާއެވެ. މިހެންވެ އާދާ

މަސްއޫރަވެ ވަޔައިގެންވާވިއަ "އަތުރާސިލަބު" ނިވަޔަ ކަތުރިއާތުޖެހުގެ

ނަމުންނެވެ. އާދާގެ ނަންފުގައިވާ އަތުމަޖިރިޔަގޭ މިހެދުގެ

މަޖިރިޔަވެ.

ޖާބިރު ބިން އަފްލަހާ ތިންކޮނަކަން ހިސާބު އިތުރުކުރައި ނުވަތަ
ޓްރިގޮނޮމެޓްރީގައި ވަރަށް މަޝްހޫރު ބޭފުޅެކެވެ. މިއީ މުސްލިމުން
އަލަށް ތައާރަފުކުރި އިލްމުކަމެވެ. ޓްރިގޮނޮމެޓްރީގައި އެންމެ ފުރަތަމަ
ސައިން ބޭނުންކުރީ ބާރަވަނަ ސަތޭކަގައި އިނގިރޭސި ލިޔުންތެރިޔާ
ރޮބަރޓް އޮފް ޗެސްޓަރެވެ. މިނާ މިބަސް ނަގާފައިވަނީ އަރަބިބަހުގެ
(ޖީބު) ންނެވެ. ސައިންގެ މާނައަކީ ޖީބެވެ. މުސްލިމުން އިތުރުކުރިން
ޔޫނާނީންނަށްވުރެ މާކުރިން ތިންކޮނަކަނުގެ ހިސާބުތަކުގައި ބޭނުންކުރަން
ފަށައިފިއެވެ. އެމީހުން ސައިން އާއި ކޯސައިންއާއި ޓޭން ހޯދާފައިވެއެވެ.

އިސްލާމީ ފަލަކީ އިލްމުވެރިން އިސްކަން ދެއްވާފައިވަނީ ފަލަކީ
ނަކަތްތަކުގެ އެޓްލަސް ލިޔުމެވެ. މީލާދީން 900މ. ވަނަ އަހަރު
އަލްބައްތާނީ ފަލަކީ ވަރަށް ބަރާބަރު ނަކަތްތަކުގެ އެޓްލަސް ލިޔުއްވިއެވެ.
1749 ވަނަ އަހަރާ ޖެހެންދެން އެހާގެ ފަލަކީ ނަކަތްތަކުގެ ދެމިއްޖެވެ.
މިނަވަރު ތަކުގައި ހަނދުކޮޅާއި އިރުކޮޅާބެހޭ ބަރާބަރު ވަގުތުތަކެއް
ދީފައިވެއެވެ.

ސަލީބީގެ ހަނގުރާމަ މަޝްހޫރުވުމާ އެސްޓްރޯލާބު
އިޖާދުކުރެއްވި އަލްޒަރްގާލީއެވެ. މިކަމާ ބެހޭގޮތުން އޭނާ ލިޔުއްވި
ރިސާލަތު ލެޓިންބަހަށް ތަރުޖަމާ ކުރެވުނެވެ. ކޯޕަރނިކަސް
ފަލަކާބެހޭގޮތުން އުސޫލުތަކުގައި ފުރަގަހުގައި ބައްޓަން އާއި ޒަރްގާލީގެ
ފޮތުން ވަރަށްގިނަ މައުލޫމާތު ނަންގަވާފައިވެއެވެ.

ބަރިބަހުގެ ނަސްބަކަން ބަލާއިރު ދުނިޔޭގެ ގިނަ ބަސްބަހުގައި މިއަދުވެސް ބޭނުންކުރެވޭ މުސްލިމުން ދިރިއިވާ ނަސްބަކަމެވެ. އެއީ އަރަބި ނަސްނަމަވެ. އިނގިރޭސި، ސްޕެނިޝް، ޖަރުމަން، ފަރަންސޭސި ފަދަ ނަސްނަބަސް މިއަދުވެސް ދުނިޔޭގެ ބަސްބަހުގައި ފެނެއެވެ.

އަރަބި މިއުޒިކު ދުނިޔޭގެ ދިރޭ އަރަބިންގެ އަސްލުންނެވެ. ޖާޒު ސްޓައިލްގެ (2ވަނަ) އަށް ޖާޒްކަން ތިޔަގެ ކަރުން ސަރުކާރުގައި ކިޔަވަން އެތަން އަހަރު ސަރުކާރުގައިވެއެވެ. އަރަބި މިއުޒިކު ދުނިޔޭގެ ބައިރުފެނުނު އާދާވެ. އެއީ އަރަބިން މި ބޭނުން ކުރާ އެއްސަރުބަ އަހަރު ފަހުންނެވެ.

ސިސިލީގެ ރަސްގެފާނު 2 ވަނަ ފްރެޑެރިކް މުސްލިމު އިތުރުވެރިންނާ ވަރަށް ގުޅުން ބެހެއްޓި ބޭފުޅެކެވެ. އެއްދުވަސް ރަސްކަލުގެ ކޯޓުގައިވާ އަރަބި މިއުޒިކް ކާރިންގެ ... ބައިވެރިވި އެވެ. މިއީ މިއުޒިކްގެ އަރިސްޓޯ...

9- މިއުޒިކް

މުސްލިމުންނާއި އަރަބިން އައިބީރިއާ ޕެނިންސުލާއަށް ވަރަށްގިނަ ބާވަތުގެ މިއުޒިކީ ސާމާނު ތައާރަފު ކުރިއެވެ. މިއަދުވެސް ސްޕޭން ބަހުގައިބޭނުން ކުރެވޭ އަރަބި ބަސްތަކެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި ދުއްފު (ބެރު) ބޫޤު (ދުންމާރި) ޠަބަލު (ބެރު) އޫދު

(ބަރަބޫރި) ޕުލޯރާ (ގިޓާ)، ރަބާބާ ހިމެނެއެވެ. ރަބާބާއަކީ ވަރުދިނުގެ ފުނުމެވެ.

ސުލްޠާނުގެ ހުކުރުދުވަހު ނަސްރާގާއިނުގެ އަމިރުންގެ ދަރުބާރުގައި މުސްތަފާ މުސްތަފާރުންގެ އަޑަށް ބަހަނާ މަސައްކަތް ކޮށްދެއްވިއެވެ. ފަރީދީބަރުގެ ގާނިރިންނަށްވެސް އަޑަށް ތަފާތު މިއުޒިކަން ޚާއްޞަކުރި ބައްޔާވެ. މިކަން ބޭނުވުމުން ފަރީދީބާދާ މަޖިލީހުން 1322ހ. ގައި އަޑަށް މިއުޒިކް ތަނާވާލެއެވެ. އަޑަށް މިއުޒިކާ ބޭރުގެ ޖިން އެކުލަވާލުން ވަރަށް ގިނަ ކުރެއްވީ ފޮނުއަރާ ބަރިޔާލުކުރެވެއެވެ. ނުވަތަ މިއުޒިކާބަރ ނަޞީރުއްދީނުއް އެކުލަވާލައި ގިނަ ބޭފުޅުން ފާޚާގެ އުފެއްދުންތަކުން ވަރަށްގިނަ އެއްޗެހިތަކެއް ކުރީ ކުރެއްވިއެވެ.

މިއަދު ވިޔަބަނަށް ޖާނަރޭޝަނާ މިޔާއަށް ގިޓާގެ މިއުޒިކާއެކު ޕޮލިގިޓާގެ ފުނުޖަރު މިއުޒިކުގެ ބައިބަށް އަޑުއިވޭނެއެވެ. މިއީ ހާމަލެހިކާއި ސަރުފުލެހިކުން ފުރިގެނުމާ މިއުޒިކުކެވެ. މިބާވަތުގެ މިއުޒިކަށް ޕޮލިގިޓާ ބަހުން "ފުލޫ" އާ ކިޔައެވެ. މިބައިގެ އަދިސްފައިވަނީ އަޑަށްބަހުގެ ރީތިވު މިބަހުންނެވެ. ހިސާބުން މުޅިއްޔެގެ ވިދުލާ ގުޅުމައި މިބާވަތުގެ ފުލުލުޖަރާ އަޑަށް ބަދަލުވީގެ "ރިދާ" އިން ނަހާފައިވާ މިއުޒިކެވެ. މިއީ ޕޮލިގިޓާގެ ކުލަވައް ޖައްސާފައިވާ އަޑަށް އަޅުލީ މިއުޒިކެވެ

10- ރިބާޠު

ސޫފީންގެ މިޒަމާނުގެ ބޮޑެތި މުއައްރިޚުން ހިޖްރައިން ހަވަނަ ސަތޭކަގައި (މީލާދީން ބާރަވަނަ ސަތޭކަގައި) އަލިބިރިހާ ފެށިން ސުފާގައި އުފެދުނު މިދިބަރީ އޮޅަދުތަކާއި މިދިބަރީ ކޮރިތަކުގެ ނިޒާމަކީ އިސްލާމީ ރިބާޠާތުގެ ނަކަލެއްކަމަށް ވިދާޅުވެއެވެ. އަންދަލުސްގައި ސަރަޙައްދީ ޘުޣޫރުތައް ކައިރީގައި މުޖާހިދުން ދިރިއުޅުމަށްޓަކައި ރިބާޠުތަކެއް ނުވަތަ ޚާއްސަ މަރުކަޒުތަކެއް ޤާއިމުކުރިއެވެ. މިއީ ސަރަޙައްދު ދިފާޢު ކުރުމަށްޓަކައި ބިނާކުރި މަރުކަޒު ތަކެކެވެ. ނަމަވެސް މިތަންތާނުގައި ދިރު މުއްދަތަކަން ވެއްޖެހުމުގެ ސަބަބުން ހަޔާތަށް ބޭނުންވާ ތަފާތު ހިދުމަތްތަކެއް ވިޔަފާރިވެރިން ތަނަވަސް މިތަންތަން ބަދަލުވިއެވެ. ސޫފީންގެ މުއައްރިޚެއް ކަމުގައާ ކާސްޖޮހ ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި ނަޞާރާއިންގެ އަސްކަރީ ކޮރިސަކުގެ ނިޒާމު ޤާއިމުކުރެވުނުގެ އެކަށް ސައްތަ އަހަރެއް ކުރިން މުސްލިމުން މިފަދަ މަރުކަޒުތައް އުފައްދައިފިއެވެ. މިސްރަށް ރިބާޠު ކިޔައެވެ. މިއަދު ސޫފީންނާއި ޝޮކްޑީޖީގައި މިފަދަ އެތަން ތަނެއް ފެންނާން އެބަހުއްޓެވެ. އެބަސްބަހުން މިތަންތަނަށް ރަބިޠާ Rabita ނުވަތަ ރިބާޠް (Ribate) ކިޔައެވެ. މިބަސްބަހުން އެނގެނީ މިނިޒާމު ދަސްކޮށްދިނި މިވަނީ މުސްލިމުންގެ ގޮތުން ކަމެވެ.

ވީޓާ ކަމާންޑަރު އިންޖިނާރު ގޮރީރީ ރަސްތޫރަން

އިންޖިނާރުގައި އޮތް ހާރި ރަސްތޫރަންގެ އެންމެ ގޮރީރީ ރަސްތޫރަންގަ

ވީޓާ ކަމާންޑެވެ. ވީޓާއަކީ ހާރި (ހާރިގެ މާނައަކީ މާތް ނުވަތަ

ދަނޑުވެރިޔާ) އިންޖިނަރިންނާ ބެހޭގޮތުން މަޢުލޫމާތު ނަގާ ތަރަތަކެއްވެ.

މިއީ އިންޖީ ދުނިޔޭ ބަލްޓިކުގެ ތިރީގައި ފެންނަން އޮތް އެންމެ ގޮރީރީ

އަދަދު މަސައްކަތްވެ. ވީޓާގެ މާނައަކީ މައުރިފާއެވެ. އެއީ ހާލަތުގެ

ތިރިވިޔޭގޮތުން ހުއްމަނބަކައި އުނގެނެ މައުރިފާއެވެ. މި ބޮޑު

ތިންބަދަލުކުރެވެ. ރެގުވީޓާއި ސަމާވީޓާއި ހާރުދު ވީޓާއެވެ.

ރެގުވީޓާއަކީ ތަރަތަކުގެ ވީޓާއެވެ. ސަމާ ވީޓާއަކީ ރާގުތަކުގެ ވީޓާއެވެ.

އެއީ "ސޯމާ" ނަމަކަށްކިޔާ ސަރުބަތެއް ބޯއިރު ކިޔާ ހުއްސަ ރާގުތަކެވެ.

ހާރުދު ވީޓާއަކީ ޢުރުބާން ވީޓާއެވެ.

ވީޓާއިން އެނގޭ ގޮތުގައި އިންޖިނާ މީހުން އެކަމާންޑުގައި އުޅުނީ

ދަނޑުވެރިކަމާއި ބަކަރި ހުއިހެއްގިލުގެ މަސައްކަތް ކުރަމުންނެވެ.

ފަސްގަނޑު ޖަހާ ދަނޑުހެއްދުން ތިއްހަރުކުރެވޭ ބިމަށް ނުވަތަ ދަނޑަށް

ހެއްބަ ކަލިނގެއެއް ފެއްވެ. އެމަސައްކަތްގައި އެމީހުން

ގޮންގިފައިވަނީ ގިރައިވެ. ނަމަވެސް އެދުވަސްވަރު އެމީހުން ގިރި މާތް

އެއްޗެއް ކަމުގައި ބެލައިފައެއް ނުވެވެ.

އިންޑިޔާގައި އެދުވަސްވަރު އިޖްތިމާޢީ ނިޒާމް ބެހިފައިވަނީ
ފަންތިތަކުގެ މައްޗަށެވެ. އިންޑިޔާގެ މުޖްތަމަޢު ފަސް ފަންތިއަކަށް
ބަހާލައިފައެވެ. އެއީ

(1) **ޕަންޑިތުން ނުވަތަ ބްރަހްމަނުން:** އެމީހުން ޒުހުދުކުރާ ގޮތުގައި
ބްރަހްމަނުން ހެދިފައިވަނީ ބްރަހްމާގެ އިސްތަށިފުޅުން ނުވަތަ
އަނގަފުޅުންނެވެ. (ބްރަހްމަނުންގެ މާނައަކީ ދުނިޔޭގެ
ވުޒާރާއެވެ. ބްރަހްމާއަކީ ކަލާނގެއެވެ.)

(2) **ކްޝަތްރިޔުން:** މީހުން ހެދިފައިވަނީ ބްރަހްމާގެ
ދެއަތުންނާއި ބާމަތިންނެވެ.

(3) **ދަނޑުވެރިންނާއި ވިޔަފާރި ވެރިންނާއި އަތްތެރި
މަސައްކަތްތެރިން:** މި މީހުން ހެދިފައިވަނީ ބްރަހްމާގެ
ފަލަމަސްގަނޑުންނެވެ.

(4) **ޝޫދުރުން:** މި މީހުން ހެދިފައިވަނީ ބްރަހްމާގެ ދެފައިންނެވެ.
މިބަޔުގެ އަސްލު ވަޒަންވެރީންގެ ނަސްލެވެ.

(5) **އުރަހަރި ނުރަފީދިޔާ މީހުން:** މިއީ އެއްވެސް ފަންތިއެއްގައި
ހިމެނޭ ބަޔެއް ނޫނެވެ. މިމީހުން ސާފުކުރާ ދަކަދަޖައަން
ބެހިގެންނެވެ. މިމީހުންނަކީ ނަޖިސް ޢަދާވާތްލެއެވެ. ދުރަދަމަ
ދަރުމަށް ޖެހިޔާ އެހެން ފަންތިތަކުގެ މީހުންނަކަށް ކައިވަނި

ކުރެވޭނީ އެމީހުންގެ ފަންނީގެ މިރަކާ އެކަންޏެވެ. އެމީހުންގެ ޤާނޫނަކީ އުސްރެކެވެ. މިކަމުގައި ބަސްގެފާނު ދިރި އިޞްލާހުވެރިއަކާ މަޝްވަރާ ކުރައްވަވާނެއެވެ.

އެމީހުންގެ ދީނަކީ އިންޑޯ-ޔޫރަޕިއަން ދީންތައް ފަދައިން ވުދުރަމުގެ ބާރުމްވަކަން އަޑުކަން ކުރުމެވެ. އިބަހާއި ރަސްދަރާއި ވަތަރާއި ޖޫވާނަރަކެވެ. އެމީހަތުޔާ އަރިޔާނުންގެ ކަވާނުގެއެވެ. އުޅޭގައި މިކަލާނުގެ ހަމްސާދު ކާންދީނީ އިބުރެވެ. ބިދުގައި އެކަލާނގެއަކީ ދުވަސްތަކުން އަދިވާނެވެ. ވޭދަގައި މީހުންނަން ޝާއިރުގުރަނާއި ހޮދުމަކަން އެނބުރި ގަބުލަން ހޯދިފައިވާފައެވެ. މި ބަސްތަރަމް އޮތީ އީސާގެފާނުގެ ކުރިން 2000 އާއި 1000 އާ ދެމެދުގެ ޒަމާނެއްގައެވެ.

ބުދުދަރުމައި ބްރަހްމަނީ ދީންތަކުގެ ބަންގާޅުގެ ޒަމާން

(އީސާގެ ދުވަހުގެ ކުރިން 1000އާ 500 އާ ދެމެދު)

މިޒަމާނަށް ވަރްދަމާނަ އަނގުނި މަހާވީރާ (ނުވަތަ ބާރަޖާ ޖައިނާގެ ވާހަކަ) އިންސާނި ރޫޙާއާން (ނުވަތަ ރޫޙާގެ ތަރިކާ) ނެރެފި. މިޒަމާނުގައި ތިންވަންނަ ކަލާނގެ ފަލްސަފާ. އައި ބަރަހްމާ (ހަމްދަރާ ކަލާނގެ) އާއި ސިވާ (ހަލާކުކުރާ ކަލާނާގެ) އާއި ވިޝްނޫ (ރައްކާތެރިކުރާ ކަލާނގެ) އެވެ. މިޒަމާނުގައި ހިންދޫސިންހަލާ ސިވާއަށް ނުވަތަ ވިޝްނޫ ކަލާނގެއަށް އިމާންވާ ބައެކެވެ. އުދުވަސްވަރު ތަހުޒީބީ ހަމައެކަނި ކާހިނުންނާއި ބްރަހްމަނުންނަށް ގައުސަ ފެގެންވާ އެއްޗެކެވެ. އުދުވަސްވަރު ތަހުޒީބު ދަރުވަނީ އަނގަބަހުންނެވެ. އައި މަޢުރިފާ ތިޔުތިޔުތްޖެހުނަމަ ދަރުފަހުމުގެ މިހުންނާ ހަމައަށް ވާސިލް ވެދާނެތީއެވެ. އުދުވަސްވަރު ފުރާނަ އެބަޔަށް ފަހަރަކު ވިދިވިދިގެން ވީމާ ދަރިންއަށް އައްޔުގެ ޖީލުތަށް އުފުދުނެވެ.

އުދުވަސްވަރު ކާހިނުންގެ ބާރު ވަރުގަދަވެ ދިރިހަނދުވައިގެން ދުޙުން ބުދުމިވީގެ ސަހަބުން ބަރަހްމަނުންނާ ދެކޮޅަށް އިންޑިޔާބައި އަޅެވެ. ޖައިނިޒަމާ އުފެދުނީ މިދުވަސްވަރުއެވެ. މި މަފްހަބުގެ ފެށިގެނި މަހާވީރާއެވެ. (އީސާގެ ދުވަހުގެ ކުރިން 550 އާ 477 އާ ދެމެދުގައި އުފަން މީހެއް) އެންމެހައި އަމިރުކެވެ. އޭނާ ފެށިކަން ދޫކޮށްލާއިފައި

ނުކުމެ ބާރައަހަރު ވަންދެންއޭނާގެ ސަރުވިސަން ބަޖާބިއި ފޭނުދެއްކިއެވެ.
ކާފިރުންގެ އެރީއަކާނުވައި އޭނާއަށް ހިމާޔަތް ދިބުނުކަވަން ބުނެއެވެ.
ޗީނާގެ ވަޒީރު އޭނާއަށް ދަރުސް މިހެން ވެވުނެވެ. ޗީނާގެ މާނައަކީ
ގަދަވިހާއެވެ. އޭނާ ގަދަވިރު އޭނާއަށް ތަބާވާ 14 ހާސް މީހުން
ތިއްބެވެ. ޗާއިނީސް ބުނާގޮތުގައި ސަފާރަތްތަކުގެ މަގަޔަ ދުރު
އެއްކޮއްސަން ގެނައުކުރުން މަނާވެ ގަތުމާއި ހަދަކަތްދަގަން ތަބާވެގެން
ގެންގޮ ދިބާނ އެއްކޮއް ނުނުވެ.

ބުރަހުމަނުން އިދިކޮޅަށް އުފުވަސްވަރު ސާވާދި އަޅުއް ދިރިހުރި
ބުދުދީނެވެ. އެއީ އީސާގެ ކުރީގެ 564 އާ 483 ދެމެދުއެވެ.)
މިދީނުގެ ބާނީ ގައުތަމަ ބުއްދާއެވެ. ބުއްދާގެ މާނައަކީ "އަލިކަން
ލިބިފައިވާ" އެވެ. ނުވަތަ ހިތްހަމަ ލިބިފައިވާ މީހާއެވެ. އޭނާއަކީ
ނޭޕާލުގެ ސަރަހައްދު ކައިރީގައިވާ ހިސާބެއްގެ އަމީރެއްގެ ދަރިއެކެވެ.
އޭނާ ވިޔާއާއި ކަރިންނުންނާއި ބަރަހުމަނުންގެ ބާރާއި ގޮތް ދެކޮޅު
ހެދިއެވެ. އޭނާ އަސާސީ ފަސް ވަސިއްޔަތެއް ކޮށްފައިވެއެވެ. އެއީ
އަސާސީ ޤާއިދާއެކެވެ. މިފަސްކަމަކީ:

1. ދިރޭ އެއްޗެއް ނުމަރުން
2. ދޮގު ނުހެދުން
3. މަސްތުވާ އެއްޗެއް ނުބުއިން
4. ނުހަނު އެއްޗެއްގައި ނުޖެހުން

5. ނަޖިސްކަން ހަށިގައި ނުހުރުން

ޖާއިނިއްޔާއި ބުދުތެރިންގެ ވާހަކަތައް އައިސްފައިވާ އާންމު ކައިރިވުން ވާހަކަދައްކާ ބަލުންތަކެވެ. ނުވަތަ ފުރާނަބިޔެއްގެވެ. ސުންނަތް ކާރިޖަހާ ކާރިނުންގެ ބަހެވެ. މިއީ ދިނަސްފަސް ވަރަށް ޖިނާސްތިރިކާއި ގަނޑުތިރިކަށް މިހުން ވަނަވެ. މިއީ ދިނުގައި "ކަރުމާ" އަޔި ވަރަން މުހިންމު އިންސާފުހުރިކަވެ. އިންސާފާ ހަރުގަދު ގޮތުގައި ވިސްނައިގެން ކުރައްޕާނަމަ ކަރުމާއިން މިންޖު ވެވުނީއެވެ.

ބުދުދީން އެންމެބޮޑަށް ފެތުރި މީހަކީ އަޝޯކާ (Asoka) އެވެ.
މީލާދީން ކުރީގެ ތިންވަނަ ޤަރުނުގައި އިންޑިއާގައި ރާއްޖެ ރަސްކަލާ
ކާއިމުވެސް ފަތްޖެހެ. މި ރަސްކަލާ ނުފޫޒު މަރުކަޒުތައް އަޅުވާލާ
ރާއްޖެގައި އިސްތާފި ފޮނުއްވައި ސަފަރުކުރެއްވި.

ހިންދުސްތާނަކީ ބުދިސް ރާއްޖެގައި ވެސް ދެމެހެއްޓިފައި އޮންނަ
ބަސްމަތިކުރާ މަސްއޫލު ތަންތަނެވެ. މިފާދީން ތިންވަނަ ސަރުކާރާއި
ގަތްމަނަ ސަރުކާރުގެ އަހަރު ތަކެތިގައި ފެތުރި އިތުރު ބޮޑު
ކުރައްވާފައިވާ ދެސްކުރެވިފައެވެ. ހިންދުސްތާނުގެ އިތުރުވުންތަކުގެ
އިސްކަންދަރުއާ މަދަރުސާގެ އަސަރު ފެތުރިފައި ބަލާލެވެ.
ހިންދުސްތާނުގެ ފެތުރި އިތުރުބޮޑު ދުނިޔެ ބަރުދަން ސިއްދަރުނީ
ނަމަކަށްވާ ފެތުރިގައި އައިސްކުރިފައެވެ. މިބޮޑުގެ ރާނަހާފި ސާބިތު
ނަތީޖާއެވެ. މިފެތު ދުސްތުރުމުންނަން އެތިކުރިފައި އައްސުނުދު ހިންދު
ނަމުގެއެވެ. ހިންދުސްތާނުގެ ފެތުރި އިތުރުމަން ބާބު ރަސްކަލުގެ
އަސަރުފެށި ފަރަން ބޮޑުން ފެތުރިފައިވެއެވެ. ސަރަޙައްދު ފިދާރުތާ ގޮތުގައި
ފިކުރަށްރުގެ ނުފޫޒު ނުފުއަރާރު އިޖާދުކުރީ ހިންދުސްތާނު މީހުންނެވެ.
ނަމަވެސް ސުލްޠާނު އިޖާދުކުރީ މުސްލިމުންނެވެ. އެހެންނަމަވެސް ދަރަމަތަ
(ނުވަތަ ޑެސިމަލް ނިޒާމު) އިޖާދުކުރީ މުސްލިމުންނެވެ.
ހިންދުސްތާނީ ތިރިސްތަން ހިސާބުގައިވެސް ވަރަށް
ކުރިއަރާފައިވާ ފެއްމުކަމެވެ. ތިރިސްތަން ހިސާބުގައި ބޮޑުންނަށް އެއް

ނިސްބަތްވޭ ކަމުގައިވާ ސަމައިން އީޖާދުކުރި ހިންދޫސްތާނުގެ ޢިލްމުވެރިންނެވެ. ސަންސްކްރިތު ބަހުން „ސަމައިން“ އަށް ކިޔަނީ ޖީވާ (Jiva) އެވެ. މިބަސް ހުޅަނގުން ދިރުމާއި އަރާތް ބަހުންނެވެ. އަރަތް ބަހުގެ „ޖީވް“ މިބަހުންނެވެ. ވުޖޫދު ބަހުން ސަމައިންގެ މާނައަކީ ހަމަ ޖީވެވެ.

ހިންދީ ބަސްކަރުތަކުގައި ފަލްސަފާއަކީވެސް ވަރަށް ކުރިއަށްދާފައިވާ އެއްޗެކެވެ. ހިންދީ ފަލްސަފާއަކީ ވީހާ އުސްމުއްތަޅު ހުޅުމާކަރު ބަރަހަމާ ފަލްސަފާއެކެވެ. މިފަލްސަފާގެ ސަބަބުން ހިންދީ 6 މަދްހަބު އުފެދުނެވެ. މި މަދްހަބުތައް ބާރަމުތަކުގައި ވީޔައިޔޭ ބާވައިލުއްވިފައިވާ އެއްޗެކެވެ. މަޝްރިޤާއި ފަލްސަފާގެ އަމާޒަކީ ދުނިޔެއަށް ވެރިވެގަތުމެވެ. އެކަމަކު ދުނިޔެއިން ސަލާމަތްވުމެވެ. ފިކުރުގެ އަމާޒަކީ ޝަރަފުވެރިކަން މިނިވަންވުމެވެ. މި ޝަރަފުވެރިކަން ޙާޞިލު ނުވުމުން އުފުއްލަނޑަށް ވަރުގަދަކަން މިނިވަންވުމެވެ.

ވެރިޔާ އަކަށްދެ ވިދާޅުވާ ގޮތުގައި ހިންދޫސްތާނުގެ ކާނިދާން އިސްލާމުން ދުނިޔެއަށް ވަޒަނިގަބުލުގެ އެބައި ސަފާކަ އަހަރުއްކަރިން ފައިބާގަރުސް ޝިއަރަމް ދަންގަނޑުފައިވެއެވެ. ފުރަޢުން ކާޝިފާބާނުބަން ހަރާފައިވަނީ މިޝިޔަރި ބާނުން ކާރުގެންނެވެ. އަދި އެމިހުން އަކާއަރި ޝިނަސްކަރާއި ވައުޤުރުގެ އަރިހާ ހަރަމްވެސް ދަނެއެވެ.

މިއިން އެނގެނީ ދުނިޔޭގެ ޤަދީމީ ބަހުރުވަތަކުގެ މުޢުޖިޒާތަކާ

ޤާނޫނު (ނޯމް ޗޮމްސްކީ) ނޫނުކަމެވެ. ޤާނޫނީ ބަހުރުވަތަކާ އިދުމާލުގެ

ބަހުރުވަތަކުން ވަރަށް ގިނަގުނަ ފައިދާތަކެއް ހާސިލުކުރެވިދާ

ބަހުރުވަތަކެވެ. މިސާލަކަށް ބާބިލީ ޒަމާނީ ބަހުރުވަތަކެއް ފަދަ

ބަހުރުވަތަކުންނެވެ.

المصادر

1 - ابن أبي أصيبعة موفق الدين أبو العباس أحمد بن القاسم (عيون الأنباه في طبقات الأطباء)، مطبعة الحياة بيروت 1965.

2 - ابن بصال عبدالله محمد بن إبراهيم الطليطلي (كتاب الفلاحة) 1955.

3 - ابن جلجل أبي داود سليمان بن حسان الأندلسي (طبقات الأطباء والحكماء)، القاهرة 1955.

4 - ابن خلدون عبدالرحمن بن محمد (المقدمة) تحقيق علي عبدالواحد، القاهرة 1962.

5 - ابن الخطيب لسان الدين (الاحاطة في أخبار غرناطة)، طبعة عنان القاهرة 1956.

6 - ابن عذاري أبو عبدالله محمد المراكشي (البيان المغرب في أخبار الأندلس والمغرب)، طبعة دوزي ليدن 1/1م.

7 - ابن الفرضي أبو الوليد عبدالله بن محمد (تأريخ علماء الأندلس)، طبعة كوديرا – مدريد 1892م.

8 - الادريسي أبو عبدالله محمد بن محمد (560هـ) (نزهة المشتاق في اختراق الافاق) نشرة دوزي ليدن 1861.

9 - (تاريخ الفكر الاندلسي) ترجمة حسين مؤنس للقاده 1955.

10 - التغلبي صاعد بن أحمد صاعد التغلبي الأندلسي (طبقات الأمم) النجف 1967.

11 - الحجي عبدالرحمن (الكتب والمكتبات في الأندلس) – مجلة كلية الدراسات الاسلامية/ العدد الرابع بغداد 1972.

12 - داغر أسعد (حضارة العرب).

13 - الدوميلي: (العلم عند العرب وأثره في تطور العلم العالي) ترجمة عبدالحليم النجار، القاهرة 1962.
14 - زكريا زكريا هاشم (فضل الحضارة الاسلامية العربية على العالم) دار النهضة مصر 1970.
15 - سالم سيد عبدالعزيز (تاريخ المسلمين وآثارهم في الأندلس) دار المعارف – لبنان 1962.
16 - شريف م، م (دراسات في الحضارة الاسلامية) ترجمة أحمد شلبي – القاهرة 1916.

18 - طلفاح خير الله (حضارة العرب في الأندلس) دار الحرية بغداد 1977.
19 - الطويل توفيق (العرب والعلم في عصر الاسلام للذهبي) دار النهضة العصرية 961.
20 - العبادي أحمد مختار (في التاريخ العباسي والأندلسي) مطبعة دار النهضة بيروت 971.
21 - عجيل كريم (الحياة العلمية في مدينة بلنسية) مؤسسة الرسالة بغداد 1975.
22 - عبدالرحمن حكمت نجيب (دراسات في تاريخ العلوم عند العرب) مطبعة جامعة الموصل 1977.
23 - عبدالبديع لطفي (الاسلام في أسبانيا) القاهرة 1958.
25 - (تراجم اسلامية شرقية وأندلسية) القاهرة 1975 مكتبة الخانجي.
26 - (نهاية الأندلس).
27 - العلي صالح أحمد (دراسة العلوم الرياضية ومكانتها في الحضارة الاسلامية) مجلة المورد مجلد 3 العدد 4 لسنة 1974.
28 - العزيزات يوسف شويحات (دور العرب في ثقافة العالم وحضارته).

29 - عبد مصطفى لبيب (الكيمياء عند العرب) القاهرة 1967.
30 - قنواتي الأب شحاته (تاريخ الصيدلة والعقاقير في العهد القديم والوسيط) دار المعارف مصر 1959.
31 - الكرملي انستاس (فضل العرب على علم الحيوان) مجلة المجمع الطبي العربي بدمشق المجلد 19 لسنة 1944.
32 - لوبون غوستاف (حضارة العرب) ترجمة عادل زعيتر نشر مطبعة البابي الحلبي 969.
33 - ماجد عبدالمنعم (تاريخ الحضارة الاسلامية) ط3 كلية الانجلو القاهرة 1973.
34 - مقدسي شمس الدين (أحسن التقاسيم في معرفة الأقاليم) طبعة دي خوبة ليدن 1906.
35 - المقري أحمد بن محمد (نفح الطيب من غصن الأندلس الرطيب) القاهرة 1949.
36 - مظهر جلال (أثر العرب في الحضارة الأوربية) دار الرائد بيروت 1967.
37 - مؤنس حسين (فجر الاسلام) الشركة العربية للطباعة والنشر القاهرة 1959.
38 - (تاريخ الجغرافية والجغرافيين) – مدريد 1967.
39 - النعيمي سليم (ألفاظ عن جامع المفردات لابن البيطار) مجلة المجمع العلمي العراقي المجلد 27 لسنة 1976 بغداد.
40 - نوفل عبدالرزاق (المسلمون والعلم الحديث) بيروت 1973.
41 - ياقوت شهاب الدين أبو عبدالله الحموي (معجم البلدان) طبعة الخانجي – القاهرة.
42 - Tawfik Abdullah Aziz (Le Lexiq Francais D' Origne Arab) 1977

ފިހުރިސްތު

އިސްބަސް	5
ރަސޫލަކީ ކޮބާ؟	10
ރަސޫލުންތަކުގެ ދުވަހުގައި ގުޅުން އުފެދުމާއި ރަސޫލުންތަކަށް ނަޞްރުވުން	14
ރަސޫލުން އުފެދުމާއި ޢިއްސުން	16
އަންދަލުސްގައި އިސްލާމްދީން	18
ސިސިލީގައި އިސްލާމްދީން	24
އަންދަލުސްއާއި ސިސިލީން ފެންނަން ހުރި އިސްލާމީ ރަސްކަމުގެ އަސަރުތައް	31
1- ދަނޑުވެރިކަމުގެ މައިދާން	31
2- ގެރިބަކަރި ބެލެހެއްޓުމާއި ހުއިހެއްބުރުން	37
3- ބިނާއަޅުގެ މައިދާން	39
4- އިސްލާމީ ފައިސާގެ އަސަރު	46
5- ބޭސްފަރުވާއި ގަސްގަހާގެހީގެ މައިދާން	51
6- ފަލްސަފާއާއި އަދަބިއްޔާތު	57
7- ޖޮގްރަފީއާއި ކަނޑުދަތުރު ފަތުރުގެ މައިދާން	62
8- މެތެމެޓިކްސާއި އެސްޓްރޮނޮމީ	66
9- މިއުޒިކް	69
10- ރިޔާޟާތު	71
ވީ ޒަމާނުގައި އިންޖީލާގެ ޝަރީޢަތް ރަސޫލަކު	72
ބުޚާރީގައި ބަރަކާތި ދިންގެ ރަސޫލުންގެ ޒަމާން	75

ޤާރީ ފުރުޤާނާބާ މަރުކަޒު
މިނިސްޓްރީ އޮފް އިސްލާމިކް އެފެއާޒް

ހުވަނދުގެ ބަސްކާރަތުގައި

މުސްލިމުންގެ އަސަރު

އިބްރާހީމް ރަޝީދު މޫސާ

2018

design by: CHQ naim